

ARŞİV BELGELERİ VE VAKIF KAYITLARI IŞIĞINDA DURMUŞ DEDE TEKKESİ*

In the Light of Archive Documents and Foundation Registrations Durmuş Dede Lodge

Fahri MADEN**

Öz

Durmuş Dede Tekkesi, Osmanlı tarihi sürecinde Galata'ya tâbi, Rumelihisarı'nda Bebek Mahallesi Kayalar mezarlığının sonunda, deniz kenarında, iki katlı bir yapıydı. Tekke, Hasan Zarifi Efendi (v. 1569) tarafından 1528 yılında inşa ettirilmiştir. Bu zat Hac yolculuğu sırasında Kahire'de İbrahim-i Gülşeni (v. 1533)'ye bağlandığından bu tekke uzun yıllar Gülşeni tekkesi olarak faaliyet göstermiştir. XVII. yüzyıla gelindiğinde Evliya Çelebi bu tekkeyi önemli Bektaşî yapılarından biri olarak zikretmektedir. Rivayete göre Sultan I. Ahmet döneminde bu tekkede postnişin olan Akkirmanlı Ali Baba'nın hemşehrisi Durmuş Dede, Müslüman kaptan ve gemicileri arasında çok büyük bir şöhret kazanmış, bu sebeple tekke o zamandan itibaren onun adıyla anılmıştır. Tekke XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Cerrahi tarikatına geçmiştir. Durmuş Dede Tekkesi'nin 1826'da Bektaşilik yasaklandıktan sonra Halvetiye'nin Şabaniye koluna bağlandığını ifade eden kaynaklar bulunmaktadır. Arşiv kayıtları XIX. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde tekkeyi yine Cerrahi olarak göstermektedir. 1894 yılında bu tekkenin idaresi kendisine tevdi edilen Şeyh Eşref Efendi burada uzun yıllar şeyhlik yapmıştır. 1925 yılında tüm tekke ve türbelerin kapatılmasına kadar bilfiil faaliyetlerine devam eden, Boğaz'daki yalıları hatırlatan özellikler gösteren Durmuş Dede Tekkesi, 1938 sonrası Bebek-Rumelihisarı kara yolunun genişletilmesi sırasında yıktırılarak tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu çalışmada İstanbul'un ve Boğaziçi'nin inanç ve kültürel dokusunda mümtaz bir yere sahip olan Durmuş Dede Tekkesi'nin tarihi başta arşiv belgeleri ve vakıf kayıtları olmak üzere ana kaynaklar ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, Tasavvuf, Bektaşilik, Durmuş Dede, Şeyh Eşref Efendi.

Abstract

Durmuş Dede Lodge was a two-storey building by the sea, at the end of the Kayalar cemetery of Bebek Neighbourhood in Rumelihisarı, which was subordinated to Galata during the Ottoman history. The lodge was built by Hasan Zarifi Efendi (d. 1569) in 1528. Since this person was attached to İbrahim-i Gülşeni (d. 1533) in Cairo during his Hajj journey, this lodge operated as Gülşeni lodge for many years. In the 17th century, Evliya Çelebi mentions this lodge as one of the important Bektashi structures. According to the legend, Durmuş Dede, the fellow townsman of Ali Baba from Akkirman, who was the postnişin in this lodge during the reign of Sultan Ahmet I, gained a great reputation among the Muslim captain and sailors, so the lodge has been named after him since then. The lodge passed to the Jarrāhiyya order in the second half of the 18th century. There are sources that state that Durmuş Dede Lodge was connected to the Shabaniyya branch of Khalwatiyya after Bektashism was banned in 1826. Archival records show the dervish lodge as Jarrāhî in the second half of the 19th century. Shaykh Eşref Efendi, whose administration was entrusted to him in 1894, served as the shaykh of the lodge for many years. Durmuş Dede Lodge, which continued its

* Geliş Tarihi: 20.08.2021, Kabul Tarihi: 22.09.2021. DOI: 10.34189/hbv.101.011

** Doç. Dr. Kastamonu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Kastamonu/TÜRKİYE. fahrimaden@kastamonu.edu.tr ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8529-9165>

activities until the closure of all dervish lodges and tombs in 1925 and showing features that remind the mansions in the Bosphorus, was demolished and completely destroyed during the extension of the Bebek-Rumelihisarı road after 1938. In this study, the history of Durmuş Dede Lodge, which has a distinguished place in the belief and cultural texture of İstanbul and the Bosphorus, has been revealed in the light of main sources, especially archive documents and foundation records.

Keywords: İstanbul, Sufism, Bektashism, Durmuş Dede, Shaykh Eşref Efendi.

Giriş

Durmuş Dede Tekkesi'nin kurulduğu Rumelihisarı Mahallesi, İstanbul'un ilk Türk yerleşim birimlerinden olup mahallenin oluşması buraya adını veren hisarın yapımıyla başlamıştır. Rumeli Hisarı, Boğaziçi İstanbul'unda Fatih Sultan Mehmet tarafından şehrin fethinden hemen önce Anadolu Hisarı'nın tam karşısına inşa ettirilmiştir. Hisarın adı Fatih vakfiyelerinde Kulle-i Cedide; Neşri tarihinde Yenice Hisar; Kemalpaşazade, Aşıkpaşazâde ve Nişancı tarihlerinde Boğazkesen Hisarı olarak geçmektedir. Burası deniz güvenliğini sağlamak için boğazın en dar noktasıdır. Rumelihisarı, İstanbul'u kuşatmayı düşünen Fatih tarafından kuşatma sırasında Karadeniz'den gelebilecek yardım ve takviyeleri önlemek amacıyla 1452 yılında 4 ay gibi çok kısa bir sürede tamamlanmıştır.

Hisarın yukarısında, tepede ise kuşatma sırasında şehit düşen askerlerin yine İstanbul'un ilk Türk şehitliği bulunmaktadır (Göncüoğlu, 2016). Buranın “Şehitlik” veya “Şehitlik Tepesi” adlarını almasında İstanbul'un alınması ve Rumelihisarı'nın inşası doğrudan bağlantılıdır. Sultan II. Mehmet şehrin kuşatmasına başlamadan önce Bizanslıların Karadeniz ile olan bağlantılarını kontrol altına almayı ve gerektiğinde kesmeyi planlamış, bu amaçla Bizanslıların Lomduya adını verdiği bir yerde, Rumelihisarı adını alacak olan bir kaleyi yaptırmaya 1451 kışında karar vermiştir (Kut-Eldem, 2010). Sözü edilen Şehitlik tepesine Durmuş Dede Tekkesi'nden sonra bir Bektaşî tekkesi inşa edilmiştir. Konu üzerinde yapılan araştırmalar Durmuş Dede Tekkesi'ndeki Bektaşî dervişlerinin Şehitlik Tekkesi'ni de Bektaşî tekkesine dönüştürdüklerini ihtimal dâhilinde değerlendirmişlerdir (Resim 1'de her iki tekkede gözükmektedir) (Kut-Eldem, 2010). Bu durumda Rumelihisarı mahallesinin ilk sakinleri Durmuş Dede Tekkesi'ndeki dervişler olmaktadır (Bektan, 2018). Nevizâde Atâyî (v. 1635) Boğaziçi'ni anlatırken Durmuş Dede Tekkesi'nde Gülşenilerle beraber Mevlevilerin de toplandıklarını ve ney çaldıklarını, Gülşenilerin ise bülbül gibi şakıdıklarını haber vermektedir (Artan, 2020).

Boğaziçi'nin Rumeli yakasındaki ilk Türk köyü olarak gelişen Rumelihisarı semti, Bebek ile Baltalıman arasında bulunan burun içerisinde kurulmuştur. Semtin kuruluşundan itibaren hakkında en eski tarihli bilgiler, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nden edinilmektedir.

“Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde; Rumelihisarı yerleşiminden bahsederken kalenin dışında, deniz kıyısında ince bir şerit halinde, bahçesiz ama leb-i derya bir konumda yahlardan müteşekkil 1.060 kadar hanelik bir semt olduğunu ifade eder. Bu semt içerisinde sadece beş

ev Rumlarıdır ve bunlardan vergi alınmaz idi. Evliya Çelebi, semtin 3 camii, 11 mescidi, 7 okulu, 1 hamamı ve 200 dükkânı bulunmakta olduğunu belirtir. Durmuş Dede Tekkesi semtin önemli bir parçasıdır. Yahudisi, meyhanesi ve bozahanesi dahi bulunmadığı, ekseriya ilim sınıfına mensup insanların bulunduğu yahılar topluluğuyla öne çıkan bir Boğaziçi semtiydi. Osmanlı aydınlarının ve Müslümanların oturduğu dindar bir semti.” (Göncüoğlu, 2016)

Evliya Çelebi, Ön Kayalar denilen Sıdkı Efendi Mescidi'nin de bulunduğu mevkide o dönemde 40-50 ev olduğunu ve mescidin haziresinde de 1529 yılında Şeyhülislâm İbn-i Kemal'in fetvasıyla at meydanında katledilen Bayrami-Melâmî Şeyhlerinden “Oğlan Şeyh” lakaplı İsmail Maşuki'ye ait bir makam kabrinin de bulunduğunu anlatmaktadır. Biraz ilerde Rumelihisarı'ndan önceki sahilin yamacında Aşyan Mezarlığı'nda tepelere sırtını vermiş yatan bir başka ebediyet yolcusu, bir kahraman, Peygamber sevdalısı bir başka efsane, Medine Müdafii Fahrettin Paşa'nın da mezarı vardır.

Arşiv belgeleri ve vakanüvis tarihleri XVI. yüzyılda Rumelihisarı'nın uzandığı sahilde eşkiyanın ve haydutların mekân tuttıklarına işaret etmektedir. XVII. yüzyıl yazarlarından Kömürçüyan ve XVIII. yüzyıl yazarlarından İnciciyan da Kayalar semtinde Türklerin oturduğunu, sahilde küçük bir mescit, bahçeler ve biraz ilerisinde de servi ağaçlarının yükseldiği bir Müslüman mezarlığının olduğunu kaydetmektedirler (Kömürçüyan, 1952).

Nihayet XVII. yüzyıl başlarında, Sultan I. Ahmet (1603-1617) döneminde buraya Akkırman'dan, gemicilerin dostu olarak kabul edilen efsanevi kişiliğe sahip Durmuş Dede gelmiş ve Kayalar köyü mezarlığının bittiği yerdeki tekkeye postunu sermiştir. Kısacası Durmuş Dede Tekkesi ve Türbesi yıkılmadan önce Rumelihisarı'nın “kıble duvarının dibinde”, sahilde, Hisar ile Kayalar mezarlığı arasındaki tarif edilen mevkide yer alıyordu (Kut-Eldem, 2010). Bugün İstanbul'un insan eliyle yok edilen maddi ve manevi değerlerinden biriydi.

1. Durmuş Dede Tekkesi'nin Kurulması

Kadim tekkelerden kabul edebileceğimiz Durmuş Dede Tekkesi idari olarak Galata'ya tâbi (bugün Sarıyer ilçesine), Rumelihisarı'nda Bebek Mahallesi Kayalar Mezarlığı'nın sonunda, deniz kenarında, iki katlı bir yapıydı. Günümüzde Beşiktaş İlçesi, Bebek Mahallesi, Yahya Kemal Caddesi, 73 Ada 65 Parsel adresinde bulunmaktaydı (Köseoğlu, 2016). Mehmed ismi şeklindeki Rumelihisarı'nın Dal=D harfi yerine geçen köşesinde bulunuyordu (Bkz. Resimler).

Bu tekke Hasan Zarifi Efendi (v. 1569) tarafından 1528 yılında inşa ettirilmiştir (Kara, 1996; Bölükbaşı, 2015). 1477 tarihinde Siroz'da dünyaya gelen Hasan Zarifi Efendi, medrese eğitiminin ardından Osmanlı âlimlerinden Kemalpaşazâde'nin talebesi (danişmendi) olarak ilmi icazeti ondan almıştır. İlk tasavvufi eğitimi anlamında dönemin tasavvuf büyüklerinden ve Tarik-i Halvetiye'den Zeynüddin-i Hafî Hazretlerinin terbiyesinde bulunmuştur. Böylece bir süre Bursa'da ikamet

eden Hasan Zarifi Efendi, hac yolculuğu sırasında Kahire’de Pir İbrahim-i Gülşeni (v. 1534)’ye¹ intisap etmiştir. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman’ın davetiyle Pir İbrahim-i Gülşeni’nin İstanbul’a gelişinde refakatinde bulunmuştur. Pir İbrahim-i Gülşeni’den bir halifesini İstanbul’da bırakması ricası üzerine Hasan Zarifi Efendi burada kalmış ve 41 sene Durmuş Dede Tekkesi’nde şeyhlik yapmıştır (Köseoğlu, 2016). Nevizade Atai’nin verdiği bilgilere göre Hasan Zarifi Efendi’nin İstanbul’a gelişi H. 935 (M. 1528-1529) tarihinde vuku bulmuş, sadrazam Rüstem Paşa tarafından kendisine Lanka Mahallesi’nde bina eylediği zaviye ihsan edilmiştir. İyi derecede Arapça ve Farsça bilen Hasan Zarifi Efendi’nin Kâşifü’l-Esrâr Matlaü’l-Envâr isimli Mesnevi şerhi bulunmaktadır (Kunt, 2015). 1569 yılında vefat edince Rumelihasarı’nın hemen yanında Durmuş Dede Tekkesi haziresine defnedilmiştir. Vefatı üzerine düşülen tarihte, “Zarifi’nin diriga gitdi ruhu 977 (1569)” ifadeleri yer almıştır (Mehmed Raif, 1314; Küçükdağ vd., 2015; Yücer, 2003; Göncüoğlu, 2016; Kut-Eldem, 2010). Durmuş Dede Tekkesi binasının bitişiğinde yer alan Hasan-ı Zarifi Efendi’nin türbesi, kâgir bir yapı olarak inşa edilmişti. Duvarları, bir sıra kesme küfeki taşı ve iki sıra tuğla ile örülmüştü (Göncüoğlu, 2016).

Hasan-ı Zarifi Efendi ile birlikte Gülşeni tarikatı İstanbul’da faaliyet göstermeye başlamış ve Rumelihasarı’ndaki tekke bu tarikatın önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Mustafa Kara, Gülşeni tarikatının Osmanlı yönetimi ve ilmiye mensupları tarafından karşılanışını ve dönemin olaylarını şöyle anlatmaktadır:

“Osmanlı döneminde fikir, yorum ve tavırlarından dolayı tepki gören tarikatlardan biri de Gülşeniyye’dir. Bu tarikat mensupları vahdet-i vücûd anlayışını benimsediklerinden hem ulema hem de merkezî yönetimce zındık ve mülhid telakki ediliyorlardı. Nitekim bu tür suçlamalara hedef olan İbrahim Gülşeni, 1523 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından İstanbul’a davet edilmiş, yanına bazı müridlerini de alarak Kahire’den İstanbul’a gitmiş, sultanın huzurunda yapılan soruşturmadan sonra hakkındaki iddiaların asılsız olduğu sonucuna varılarak Mısır’a dönmesine izin verilmişti. Şeyhülislâm Çivizâde Muhyiddin Mehmed Efendi Mısır kadısı iken Gülşeniler aleyhinde verdiği bir fetvasında onların sapık, mülhid ve zındık olduklarını, kestikleri hayvanların yenmeyeceğini, imamlıklarının caiz olmadığını beyan edince sıkıntıya sebep olan bu mesele Ebüssuud Efendi’ye de arz edilmişti. Çivizâde’nin tespitlerinden sonra karşı görüşleri de ihtiva eden uzun bir soruya Ebüssuud Efendi’nin verdiği cevap şöyledir: ‘Ehl-i sünnet ve’l-cemâat itikadı üzere olup şer’-i şerif muktezâsınca amel edip, selef-i sâlihîn tarikine sâlik olan kâinen mâ kân makbuldür. Şeyh İbrâhimli’dir demekle onlara dahl ve taarruz câiz değildir.’ Ancak Ebüssuud Efendi, Edirne’de bulunan Gülşeni’nin halifesi Muhyiddin Karamânî’yi İstanbul’a getirterek muhtemelen kendisinin tayin ettiği ulema heyetinin önüne çıkarmış ve yapılan sorgulama sonucunda onu zındıklık ve ilhad suçundan mahkûm etmişti. Bu karar şeyhin idamı ile sonuçlanmıştır.” (Kara, 1996)

Öte yandan Rüya Kılıç’ın verdiği bilgiye göre İbrahim Gülşeni Kanuni tarafından İstanbul’a çağrıldıktan sonra Mısır’a dönerken Hasan-ı Zarifi’yi halife

¹ İbrahim Gülşeni, Kahire’de Bâbüzevyle’de kurduğu tekkeyle kendi adıyla anılan Gülşenilik tarikatının temellerini atmış, bu tarikat Hasan-ı Zarifi ile birlikte Osmanlı topraklarında XVI. yüzyıldan sonra faaliyet göstermeye ve yaygınlaşmaya başlamıştır (Kara, 1996).

olarak görevlendirmiş, o da Rumelihisarı'ndaki tekkeyi açarak faaliyetlere başlamıştır (Kılıç, 2004).

2. Durmuş Dede'nin Bektaşilerle İlişkisi

Günay Kut ve Edhem Eldem birlikte hazırladıkları Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı Mezar Taşları adlı eserde Durmuş Dede Tekkesi'nin Bektaşiliği, bu tekkeye çok yakın bir yerde kurulmuş olan Şehitlik Tekkesi'yle ilişkisinin olup olmadığı konularında ipuçları vermektedirler (Kut-Eldem, 2010). Durmuş Dede ile Bektaşiler arasındaki ilişkiyi yakından incelemek isteyen Kut ve Eldem, Evliya Çelebi'nin çağdaşı Nevzade Ataî (v. 1635)'nin Üsküp kadısı iken 1634 yılında bitirdiği Şakaik Zeyli'ne (İpekten, 1991) müracaat etmişlerdir. Keza bu zeylin Durmuş Dede'ye ayrılmış kısmı sözü edilen ilişkiyi ayrıntılı bir şekilde nakletmektedir:

“Akkirman etrafında gezer bir meczub iken gemi reislerinden biri götürüb Rumelihisarı'nda Bektaşiler tekyesine bırakmış idi. Giderek erbab-ı sefayın hüsn-i itikad eyleyüb nüzur ve sadakât ve hedaya ve salât ile çerağını pür etmeğe başladılar. Yigirmi sene mutekid-i âlem ü maksad-ı misafirân-ı Garb ü Acem olub şöhet-i azime peyda eylemiş idi. Kendüde asla şuur olmayub ancak dervişlerin talimi ile geçenlere uğur olsun der idi, amma ‘çinân tütü sıfat hayrân-ı ân ruhsâr migüyem dilem migüyed ammâ kim nemidânem çe migüyem’ mazmununa muvafik meczub-ı müstağrak idi. Devlet-i Ahmed-i Hanî'de intikal eyleyüb üzerine türbe yapıldı. El'an ziyaretgâh-ı misafir ü mücavidir.” (Kut-Eldem, 2010)

Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere Durmuş Dede, Akkirman'da “mezcup” bir şekilde yaşamını sürdürürken gemiciler tarafından Rumelihisarı'ndaki Bektaşî tekkesine getirilmiştir. Denizciler kendisine güzel itikat edip sadaka ve hediyeler getirmişler, çerağını uyandırmışlardır. Yirmi yıl süren (Göncüoğlu, 2016) şeyhliği sırasında Batı'da ve Acem'de büyük bir şöhrete ulaşan Durmuş Dede “mezcub-ı müstağrak” bir şekilde, akli yerinde olmadan “gelip geçenlere uğur dileyip”, tekkedeki dervişlerin yardımlarıyla hayatını devam ettirmiş, Sultan I. Ahmet zamanında, 1616 yılında vefat etmiştir.

Netice itibarıyla Kut ve Eldem, Durmuş Dede Tekkesi'nin tarihini Rumelihisarı'nın üzerinde kurulmuş olan Şehitlik'teki Bektaşî tekkesiyle de irtibatlandırmışlardır. Verdikleri ilk bilgilere göre ilginç bir şekilde XIX. yüzyılın ortalarına doğru yapılmış bir Boğaziçi haritasında, Rumelihisarı'nın güneyinde bulunan ve Kayalar mezarlığına tekabül eden bir alana “Şehitlik” adı verilmiştir (Kut-Eldem, 2010). Kut ve Eldem Şehitlik Tekkesi'nin serüvenine ulaşmak için Durmuş Dede Tekkesi'nden yola çıkmış, XVII. yüzyıl kaynakları ile XIX. yüzyıl kaynaklarından istifade ederek tekkenin tarihinin detaylarıyla alakalı şu bilgilere ulaşmışlardır:

“Nevzade'nin Durmuş Dede hakkında verdiği bilgiler Mehmed Süreyya'nın 250 sene sonra yazdıklarını bariz bir şekilde hatırlatıyorsa, bunun sebebi aşikârdır: Sicill-i Osmanî'nin yazarı Nevzade'nin bilgilerini biraz değiştirerek ve kısaltarak olduğu gibi almıştır. Ancak

bunu yaparken de bizim açımızdan en önemli olan bilgiyi, Bektaşilerle Durmuş Dede'nin ilişkisine olan atfı yok etmiştir. Durmuş Dede hakkında Nevzade'nin söyledikleri aslında Evliya Çelebi'nin naklettikleriyle büyük ölçüde örtüşüyorsa da önemli bir farkın üzerinde durmak gerekir. O da Evliya Çelebi'nin Bektaşileri Durmuş Dede türbesinin türbedarları olarak tarif ederken, Nevzade'nin onları Durmuş Dede'yi Akkirman'dan geldiğinde aralarına kabul edip barındırmış ve meczup olan bu kişiye aracı olmuş tekke sahipleri olarak tanıtmıştır. Her iki durumda Rumelihisarı'nda Şehitlik dışında bir Bektaşî varlığından bahsediliyor olması zaten ilginç ve yeni bir bilgi oluşturmaktadır; ancak bu varlığın basit bir türbedarlık görevinin ötesinde, muhtemelen XVII. yüzyılın başlarında mevcut olan bir Bektaşî tekkesine işaret etmesi çok daha manidar bir hal almaktadır. Oysa Nevzade'nin Bektaşilerin himayesi altında 1612 (M. Süreyya) veya 1616 (Ayvansarayî) senesine kadar yaşayan Durmuş Dede hikâyesi, bu konudaki diğer anlatımlarla birkaç açıdan çelişkilidir. Ayvansarayî'nin Durmuş Dede hakkında verdiği bilgilerin arasında 'hemşehrilere Ali Baba nam bir zat zaviyedar' olduğu ibaresi hatırlanacak olursa, söz konusu (Akkirmanlı) Ali Baba'nın Durmuş Dede zamanında -yani XVII. yüzyılın başında- bu tekkenin postnişini olduğu manası çıkmaktadır. Bu durumda, Nevzade'nin Durmuş Dede hakkında söylediklerine dayanarak, Durmuş Dede'nin Akkirman'dan geldiğinde Bektaşî tekkesindeki dervişler tarafından barındırılmış olduğu kabul edilirse, (Akkirmanlı) Ali Baba'nın da bir Bektaşî postnişini olduğu ihtimali ortaya çıkmaktadır.² Her şeyden önce, Durmuş Dede'nin ilginç hikâyesinin Nevzade tarafından aktarımı sayesinde XVII. yüzyılın başında Rumelihisarı'nda Bektaşilerin varlığından bahsetmenin mümkün olması, bu konuda muhtelif rivayetler dışında başka hiçbir somut işaretin yokluğunda büyük önem kazanmaktadır. Ancak bu varlığın Şehitlik mevkiinde değil de sahilde tespit edilmiş olması dikkat çekicidir. Bu noktadan çıkarılabilecek muhtelif sonuçları çok temkinli bir şekilde ortaya koymak gerekir. 1520'lerin sonundan itibaren Gülşeni dergâhı olarak faaliyette bulunduğu düşünülen ve sonradan Durmuş Dede Tekkesi adını alan dergâhın aslında Gülşeni değil de Bektaşî olduğunu iddia etmek tabii ki imkânsızdır. Oysa Evliya Çelebi'nin tasvirinden hareket eden Hasluc dahi Durmuş Dede Tekkesi'nin Halveti olmadan önce Bektaşî olduğu yorumunda bulunmaktadır. Ona mukabil, Durmuş Dede'nin adının her ne kadar sonradan Gülşeni tarikatına bağlı bir tekkeyle özdeşleşmişse de aslında kendi hayatı süresince Rumelihisarı'nda bulunan bir Bektaşî tekkesinde bulunmuş olduğunu ve bu nedenle muhtemel iki tekke arasında bir karışıklık doğmuş olduğunu düşünmek mümkündür. Eğer bu varsayımı kabul edecek olursak, Rumelihisarı Bektaşî tekkesinin o dönemlerde Ali Baba adında bir şeyhin idaresi altında faaliyet gösterdiği ve Şehitlik mevkiinde değil de sahilde, Hisar ile Kayalar mezarlığı arasında, muhtemelen de Gülşeni tekkesinin yanı başında bulunduğu ihtimali üzerinde durmak gerekir. Bu yorum, söz konusu Bektaşî tekkesinin XVIII. yüzyıla kadar bu Ali Baba'nın adıyla anılmaya devam etmiş olabileceğini düşündürmektedir. Bektaşî tekkesinin Şehitlik ile bağlantısına -veya daha doğrusu bağlantısızlığına gelince- ilk dönemlerde Şehitlik mevkiinin Bektaşilerden bağımsız olarak -belki de sadece Şeyh

2 Durmuş Dede Tekkesi'ndeki bu Ali Baba'nın varlığı ve tekkenin aynı zamanda Ali Baba'nın ismiyle anılması hususu Kut ve Eldem'i, 1784 tarihli İstanbul'daki bazı tekkelere ait isim listesinde Şehitlik Tekkesi'nin de "Rumelihisarı'nda Şehitlerde Ali Baba Tekkesi" olarak tanımlanmış olmasından dolayı iki tekke arasında bir bağ olup olmayacağı tartışmasına götürmüştür (Kut-Eldem, 2010).

Bedreddin'in halefleri Bayramilerin himayesinde- kullanılırken, XVII. veya XVIII. yüzyıllar gibi çok daha geç bir dönemde Bektaşî tekkesinin sahilden tepeye taşınmasıyla bu tarikatın eline geçmiş olduğunu düşünmek bile mümkündür.” (Kut-Eldem, 2010)

Bununla birlikte I. Ahmet zamanında metruk kalan Durmuş Dede Tekkesi'nin bir süreliğine Şehitlik Tekke şeyhlerinden Akkirmanlı Ali Baba'nın idaresine verildiği şeklinde bilgi tespit edilmektedir (Alkan, 2015).

Tarih araştırmacılarının bu değerlendirmelerinden sonra Durmuş Dede ve tekkesi hakkında en detaylı bilgileri veren XVII. yüzyılın şahidi Evliya Çelebi'ye dönmek gerekir. Keza Evliya Çelebi, Nevzade Ataî'den sonra Durmuş Dede Tekkesi'ni XVII. yüzyılda Bektaşî türbedarların idaresindeki önemli yapılarından biri olarak göstermektedir. Ayrıca Evliya Çelebi Rumelihisarı'ndaki tek kayda değer dinî yapı olarak Durmuş Dede Tekkesi'nden bahsetmekte ve Durmuş Dede ile ziyaretgâhına özel bir yer ayırmaktadır.

Evliya Çelebi, Rumelihisarı'nın kible yönünde Durmuş Dede (v. 1616)'nin büyük bir asitanesi olduğunu belirtip tekkeyi “Fukara-yı Bektaşiyandan türbedarların ve çerağ ve tabl-ı kudümleri ile araste bir nazargahtır” diye tarif etmektedir. Evliya Çelebi, Durmuş Dede'nin Karadeniz'i Tuna'ya bağlayan Akkirman'dan olduğunu, gençliğinde (büluğ çağına erdiğinde) İstanbul'a getirtilip Rumelihisarı'nda çalıştığını söylemektedir. Burada kerametleriyle birçok gemiye yardım ettiğine inanılmaktadır. Yirmi sene burada yaşayıp nice keşif ve kerametleri görülen Durmuş Dede, Sultan Ahmet zamanında vefat edip mezkûr tekye-i Hisar'da defnedilmiştir. Durmuş Dede'yi bizzat görmüş, elini öpüp hayır duasını almış olan Evliya Çelebi onun kişiliği ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “Durmuş Dede, Rumelihisarı'nda idi, bütün gemiciler bu adamcağıza sadaka verirlerdi. Birisi sefere gidecek olsa gelip bu dedeye sorardı. Dede o adama, ‘Falan yere git, filan yere gitme!’ diye beyan-ı hakikat eylerdi. Filhakika o adam dedenin tayin ettiği yere giderse selâmet ve ganimetle döner, menettiği yere giderse zarar görür, ya gelir ya gelmezdi. İşte böyle bir esrar-ı Hak sahibi olup durmuş kalmış, durulmuş Durmuş Dede idi.”³ Evliya Çelebi'nin Durmuş Dede Tekkesiyle alakalı tasvirlerinde en çok dikkat çeken nokta, buradaki türbedarların fukara-yı Bektaşiyandan olduklarının belirtilmesidir.

“Dedenin ölümünden sonra muhiplerinden birisi tarafından inşa ettirilen ahşap bir türbeye gömüldüğü bilinmektedir.” (Topoğlu, 2020) Durmuş Dede hakkında

3 “Ziyaretgâh-ı kutb-ı afak Hazret-i Durmuş Dede- Der şehri-i Hisar- Rumeli Hisarı'nın canib-i kıblesi dibinde bir ulu asitanede medfundur. Fukara-yı Bektaşiyandan türbedarları ve çerağ ve tabl-ı kudümleri araste bir nazargâhdır Azizin maskat-i resleri Kara Deniz[in] nehr-i Tunayla mahlut olduğu mahalde kal'a-i Akkirmanda mütevellid olub büluğiyette erdikde keşitbanlar mezkûr dedeyi İslambol'a getirüb bu hisarda birağub anda neşv [ü] nema bulmuşdur. Giderek keşf [ü] keramet sahibi olub bazı gemiye süvar olanlara bu sefer zarar çekersen bu sefer ıssı gidüb duyum gelesün deyü niçe güne keşf [ü] kerametler izhar edüb yigirmi sene mutakad-i âlem olub sene [...] tarihinde devlet-i Ahmed-i Han'da dar-ı bekaya irtihal edüb mezkûr tekye-i Hisar'da defn olunub hâlâ ziyaretgâh-ı hass u âmdir.” (Evliya Çelebi, 1996-I); “Ve Rumeli Hisarı'nda Durmuş Dede. Cümle ayende ve revende keşitbanlar gidüb tasadduk bir berat verirlerdi. Bazı reislere sen filan tarafa gitme filana git dediği yere giden selamet varub faide edüb ganimîn gelirdi gitme dediği yere giden rahne görüb bi faide ya gelir ya gelmezdi. Böyle bir esrar-ı hafi sahibi olub durmuş kalmış durulmuş Durmuş Dede idi.” (Evliya Çelebi, 1996-I)

bir başka rivayet onun Sultan I. Ahmet devrinde Akkırman'da vefat ettiği, naaşının denizciler tarafından İstanbul'a getirilip buraya defnedildiği ve Gülşeni şeyhi olduğu yönündedir. Zamanla tekke bazı ilavelerle asitane halini almıştır (Küçükdağ vd., 2015).

Reşat Ekrem Koçu da Evliya Çelebi'den gelen bilgileri tekrar etmiştir. Buna göre de Sultan I. Ahmet döneminde bu tekkede postnişin olan Akkırmanlı Ali Baba'nın hemşehrisi Durmuş Dede, İstanbul'a gelip bu tekkeye yerleşmiş, ilahi cezbe sahibi olup kısa zaman içinde Boğaz'dan girip çıkan Müslüman kaptan ve gemicileri arasında çok büyük bir şöhret kazanmış, bu sebeple tekke o zamandan itibaren onun adıyla anılır olmuştur (Koçu, 1968).

Durmuş Dede Türbesi'nin duvarında, "Hakipa-yı evliyaya yüzünü sürmüş dede, bu hisarın kutbu olmuş hazret-i Durmuş Dede" beyti yazılıydı (Koçu, 1968). Sultan I. Ahmet döneminde yaşayan (Öz, 2001) Durmuş Dede'nin Rumelihisarı'ndaki tekkesine tespit edilen en eski atama 1673 senesinde yapılmıştır (VGMA, 438/64). Tekke ve türbe, hisar ile sahil tarafındaki Kayalar mezarlığı arasında, Hisarburnu denilen yerdedi. Durmuş Dede'nin denizci bir ermiş olduğuna inanılmaktaydı (Tanman, 1994; Noyan, 2002).

Öte yandan Lale devrinde, 1727 yılında bu tekkede postnişinlik konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Tekkenin zâviyedarı bulunan Şeyh İsmail bin Ali Dede vefat etmiş ve yeri boş kalmıştır. Bunun üzerine Şeyh Nuri Efendi halifelerinden Şeyh Mehmet Efendi'ye ihsan edilmesi ricasıyla başvurulmuş, ancak Süleyman oğlu Mehmet ebeveyni nâmıyla kendi üzerine tevcih ettirip Şeyh Mehmet Efendi'ye baskı yapmıştır. Ardından zaviyedarlık görevine ehil ve müstehak olmayan bu kişinin uzaklaştırılarak görevin Şeyh Mehmet Efendi'ye iade edilmesi istenmiştir (VGMA, 658/20). Neticede şeyhliği zorla zapt eden Süleyman tekkeden uzaklaştırılarak şeyhlik tekrar Mehmet Efendi'ye iade edilmiştir (G. Yılmaz, 2015; Bülbül, 2017).

Arşiv belgelerinde bu tekkenin Galata bölgesinde Rumelihisarı'nda "Boğaziçi'nde Kayalar'da" (BOA, EV.HMH.d, 8203/3), "Sahil-i Bahr'de" (BOA, EV.MKT, 94/104) ve "Leb-i Derya'da" (BOA, EV.MKT, 2604/75) bulunduğu ifade edilmektedir. Vesâik-i Bektaşîyan'a göre 1747 yılında bu tekkeye Bektaşî Derviş Abdullah postnişin olarak atanmıştır (Vesâik-i Bektaşîyan, 2015; Küçükdağ vd., 2015). Gerek XVII. yüzyılın şahitleri (Nevizade Ataî ve Evliya Çelebi) ve gerekse Vesâik-i Bektaşîyan, Durmuş Dede Tekkesi'nin Bektaşîliğine vurgu yapıyorlarsa da başlangıçta Gülşeni (Hafız Hüseyin Ayvansarayî, 1281) olarak kurulan tekkenin XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Halveti-Cerrahi tarikatına geçmiş olduğu belirtilmektedir (Tanman, 1994; Köse, 2012). Keza Rumelihisarı'ndaki Durmuş Dede Tekkesi sözü edilen dönemde Cerrahi koluna bağlı ve Pir Nureddin-i Cerrahi'nin halifesi Sertarikzâde Muhammed Emin Efendi (v. 1759)'nin idaresine geçmiştir

(Köseoğlu, 2016; Yola, 1993). Sertarıkzade, Rumelihisarı Camii Kürsü Şeyhliğine atandıktan sonra buradaki hizmetine devam ederken camiinin yakınında boş halde bulunan Kayalar Kabristanı'nın Hisar kısmındaki Durmuş Dede ismiyle meşhur tekkenin meşihat hizmetleri de halkın ısrar ve ricaları üzerine kendisine verilmiştir (Özer, 2013).

Sertarıkzade 1755 yılında Karagümrük'teki Cerrahi Âsitanesi'ne postnişin olunca Durmuş Dede Tekkesi meşihatını halifesi Şeyh Mehmed Emin Sadık Efendi'ye bırakmıştır. Bu zat 1766 yılında vefat edene kadar postta oturmuştur. Vefatı üzerine cenazesi tekke haziresine defnedilmiştir. Daha sonra Durmuş Dede Tekkesi postuna Şeyh Mehmed Emin Sadık Efendi'nin halifeleri Kocabaş Ahmet Efendi ve Sinoplu Süleyman Emir Efendi geçmiştir (Özer, 2013). Bu dönemde Ocak 1781 tarihinde tesis edilen Hamid-i Evvel vakfından günlük 5 çift fodla ekmeği tahsis edilmiştir (Haskan, 2018). Sinoplu Süleyman Emir Efendi'nin 1783 yılında vefatının ardından şeyhliği dört oğlu müştereken yürütmüşlerdir.

3. XIX. Yüzyılda Durmuş Dede Tekkesi

Bostancıbaşı Defteri'nde 1802 yılında Kayalar Camii⁴ ile Baltalimanı Taş İskelesi arasında 47 yalı, 6 hane, 3 iskele, Hisar Mektebi, hamamı, kahve dükkânı, tatlı su sebili ve nöbet yeriyile birlikte Durmuş Dede Tekkesi de kayıtlıdır." (Göncüoğlu, 2016). H. 1231 (M. 1815/1816) yılında Divan tezkeresi gereğince kasapbaşı tarafından "Rumelihisarı yakınındaki Durmuş Dede Tekkesi"ne kurban olarak 1 adet koyun verilmiştir (BOA, DBŞM.KSBD, 12141).

Arşiv kayıtlarına ve kaynaklara göre XIX. yüzyılın başlarında Kara Gümrüğü yakınında defin-i hâk-ı ıturnâk olan kutbü'l-ârifin Hazret-i Pîr Nureddin el-Cerrâhi tarikatına mensup tekkelerden Galata'da bulunan Rumelihisarı'nda Sahil-i Bahr'de Durmuş Dede Dergâhı, Süleyman Emir Efendi'nin ardından dört oğlunun sırasıyla meşihatlığa geldiğini göstermektedir. Öncelikle görev alan kardeşlerden Mehmed Arif Efendi 1802'de, sonra Muhammed Sadık Efendi 1804'te, Muhammed Emin Efendi

4 Durmuş Dede Tekkesi'nin yakınlarında bugün hala ayakta kalan Kayalar Mescidi vardır. Mescit Bebek'le Rumelihisarı arasında Kayalar mevkiinde, bir zamanlar var olan Kayalar Köyü'nün bulunduğu sahil yolu üzerinde, Leb-i Deryada kararın denize uzandığı noktada yer almaktadır. Bir tekke camisi olan Kayalar Mescidi, daha önce Reisülküttâplık da yapmış olan Sultan IV. Mehmet dönemi (1648-1687) devlet adamlarından, padişahın üç tuğlu Nişancıbaşı Sıtkı Ahmet Paşa'dır. Mescit paşa tarafından 1662 yılında yaptırılmıştır. Elimizdeki bilgilere göre Sıtkı Ahmet Paşa'nın yaptırdığı mescit tespit edilemeyen bir tarihte ortadan kalmış ve yerine 1877'de Kadiri tarikatına mensup Şeyh Ahmet Niyazi Efendi tarafından bugünkü ahşap yapı inşa edilmiştir. Mabedin haziresinde Melami büyüklerinden İsmail Maşukî'nin kabri de yer almaktadır Mescit, tekkelerin kapatılmasından sonra adeta kaderine terk edildiğinden 62 sene kapalı kalmış, bu süre zarfında çürüyüp harap olmuştur. Nitekim 1987 yılında hayırseverlerin yardımlarıyla aslına uygun biçimde onarılmış ve yeniden ibadete açılmıştır. Kiremit çatılı, ahşap bir ev görünümüne sahip mescidin küçük bir minaresi vardır (Göncüoğlu, 2016: 294-295). Gökbilgin'e göre Kayalar Mescidi melek Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Gökbilgin "Boğaziçi" maddesinde bölge hakkında şu bilgileri veriyor: "Kayalar mevki civarında IV. Mehmed devri nişancılarından Melek Ahmed Paşa'nın (ö. 1662) yaptırdığı Kayalar Mescidi vardı. Onun yakınında ve deniz kıyısında bulunan çeşme Reisülküttâb Mustafa Efendi'nin hayratındandı. Fakat bu çeşme 1914 yılında yol tesviyesi sırasında yıkılmıştır. Tavukçu Reis diye anılan bu reisülküttâbın buradaki yalısı devrin devlet büyüklerinin, hatta Avrupa elçilerinin sık sık uğradığı ve toplantılar yaptığı bir yerd. Kayalar Mescidi civarında Oğlan Şeyh diye anılan Melâmî şeyhi İsmâil Ma'sûkî'nin dergâhı ile bunun civarında mezarlık vardı. Yine bu dergâh civarında Yılanlı Yalı ile Durmuş Dede Tekkesi bulunuyordu. Bu tekke İstanbulullar'ın önemli ziyaret yerlerinden biriydi." (Gökbilgin, 1992).

1811’de vefat etmişlerdir. Onları 1821 yılında vefat eden dördüncü oğlu Muhammed Said Efendi izlemiştir. İlerleyen yıllarda dört yıl kadar Şeyh Sadık Efendi’nin damadı Seyyid Osman Himayeti Efendi, 1840 yılına kadar da bacanağı Muhammed Âşir Efendi postta kalmıştır. Âşir Efendi’den sonra şeyhlik üç oğluna intikal etmiştir. Böylece 1841 yılından itibaren Seyyid Mustafa Âsım, Seyyid Mehmed Said ve Seyyid Mehmed Nureddin Halifeler birlikte müşterek olarak tekkeyi idare etmeye başlamışlardır. Tekke idaresine ortak olan bu kardeşlerden Seyyid Mustafa Âsım’ın 1859 yılında geride evlat bırakmadan vefatı üzerine tekke yönetimi yine müşterek bir şekilde zikredilen iki kardeşin uhdesinde kalmıştır (BOA, EV.MKT, 94/104; Yücer, 2003; Köseoğlu, 2016). Mezartaşı kitabesine göre Seyyid Mehmed Nureddin 20 Aralık 1894 tarihinde vefat etmiştir.⁵ Âşir Efendi’nin damadı olan ve Durmuş Dede Tekkesi’nde “mükemmel bir cemiyet ve ziyafet veren” (Övüç, 2018) Rumelihisarı İmam Mehmed Emin Efendi de Cerrahi tarikatına intisap etmiş, dönemin Cerrahi Asitanesi postnaşın Galip Efendi’den icazet almıştır. Ancak Kırım firarilerine kanun dışı yardım ettiği ileri sürülerek Üsküdar’daki Balaban Tekkesi’ndeki meşihatlık görevinden uzaklaştırılıp Kütahya’ya sürgün edilmiştir. Sürgünden affedildikten sonra eski görevine geri dönmesine izin verilmiş, o da eski kıyafetini değiştirip Mevlevi sikkesiyle dolaşip Rumelihisarı’ndaki sahilde bulunan bir kahvede son vakitlerini geçirmiş ve 1885 yılında vefat etmiştir (Mermutlu vd., 2014; Övüç, 2018).

Tekkenin 1826 sonrası Bektaşilik yasaklandıktan sonra Halvetiye’nin Şabaniye koluna bağlandığı ifade ediliyorsa da (Yücer, 2003; Koçu, 1968)⁶, arşiv kayıtları 1860 yılına geldiğinde bu tekkeyi Cerrahi olarak göstermektedir (BOA, EV.MKT, 94/104). Öte yandan gerek Mehmed Süreyya gerekse Ayvansarayî XIX. yüzyılda tekkeyle ilgili verdikleri detay bilgilerde Evliya Çelebi’nin naklettiği kimi bilgileri almakla beraber buranın Bektaşî olduğuna dair herhangi bir ifade de bulunmamaktadırlar. Mehmed Süreyya’nın Sicill-i Osmanî’indeki bilgiler daha çok biyografik bilgilerdir: “Durmuş Dede Akkirman etrafından bir meczub olmağla bir gemi reisi getirüb Rumeli Hisarı’na bırakmışdır. Giderek erbab-ı sefayin hüsn-i itikad edüb nüzur ve sadakât ile çerağını pür etmeye başladılar. Yirmi sene taifelerin mutekidi olub şöhet aldı. 1021 (1612)’de vefat edüb üzerine türbe yapıldı. El’an sefayin-i şiraiyye geçdikde oraya odun ve sair eşya bırakırlar.” (Mehmed Süreyya, 1311) Ayvansarayî, Durmuş Dede hakkında daha da ayrıntılı -ama yine Bektaşîlerle bağlantısı bulunmayan- bilgiler vermektedir. Hadikatü’l-Cevami’de Durmuş Dede ile alakalı şu bilgiler bulunmaktadır:

“Durmuş Dede mecazib-i ilahiyeden olup Akkirman beldesinde sakin iken bir gün gemilerin biri ile İstanbul’a gelip Rumelihisarı yakınında Kayalar Mezarlığı nihayetinde deniz kenarındaki tekkede şeyh olan hemşehrilerinden Ali Baba adındaki zatın yanına yerleşip kalmıştır. Gelip geçen gemilerden Durmuş Dede’yi bilenler hediye olarak tekkeye zahire verirler ve dedenin hayır duasını alırlardı. Bu bütün gemi sahipleri arasında an’ane olarak

⁵ “Durmuş Dede Şeyhi es-Seyyid Mehmed Nureddin Efendi ibn eş-Şeyh Âşir Efendi ruhiçün fâtiha 21 Cemaziyelahir sene 1312 (20 Aralık 1894).” (Süel, 1966)

⁶ Durmuş Dede Tekkesi’nin XIX. yüzyılın sonunda Şabaniye’ye, sonra yine Cerrahiliğe geçtiğini ifade eden kaynaklar da vardır. (Kılıç, 2004).

yerleşip kaldı. Tekkenin gemiciler tarafından verilen hediye erzakı el'an eksik değildir. Durmuş Dede'nin İstanbul'a gelmesi Sultan Ahmet devrinde olup ölümü de yine o padişahın zamanında Hicri 1025 (M. 1616) senesindedir. Tekkenin dışında bir yere defnedilmiştir. Sonra muhiblerinden biri üstüne bir ahşap türbe yaptırmıştır.”⁷

XIX. yüzyıl sonlarının İstanbul üzerine yazılmış olan önemli kaynaklarından biri olan Mîrat-ı İstanbul isimli eserinde Mehmed Raif, Durmuş Dede Dergâhı'nın Halveti tarikatına mensup olduğunu belirtmektedir. Mehmed Raif, Ayvansarayî'nin anlatımını neredeyse aynen almaktadır:

“Durmuş Dede: Bu zat mecazib-i İlahiyeden olub Akkirman nam beldede sakin iken bir gün gemilerin biriyle İstanbul'a gelüb Rumeli Hisarı'nda ve Kayalar Mezaristanı nihayetindeki zaviyede hemşehrilerinden Ali Baba nam zat zaviyedar olmağla bu dahi yanında iskân etmişti. Mürur u ubur eden sefine sahiblerinden bazıları bunu tanıdıklarından hedaya misillü zehaire dair şeyler itasıyla isticlab-ı dua-yı hayr etmeleriyle bilcümle ashab-ı sefaine bu âdet olarak ilelan nüzurat eksik değildir. Mumaileyh 1025 (1616) tarihinde irtilhal-i dar-ı beka eylemiştir. Zaviyenin haricinde defin-i hak olmağla badehu muhiblerinden birisi üzerine bir haşebi türbe bina eylemiştir. Türbesi dîvarında mestur olan beyit şudur: Hâkpâ-yı evliyâyâ yüzünü sürmüş dede/Bu hisârın kutbu olmuş hazret-i Durmuş Dede. İşbu zaviyenin banisi Hasan Zarifi Efendi'dir. Mumaileyh İbrahim Gülşenî hulefasından imiş bu mısra vefatına tarih düşmüştür. Zarifi'nin diriga gitdi ruhu 977 (1569)” (Mehmed Raif, 1314)

1867 yılında Seyyid Mehmet Said Efendi'nin idaresinde ve faaliyette olduğu anlaşılan tekkeye bu yılın Muharrem ayında Evkaf Nezareti tarafından eskiden beri sürmekte olan ve “Muharremiye” adıyla anılan 30 kuruş yardımıda bulunulmuştur (BOA, EV.MH, 1267/65). 1874 yılında ise tekke şeyhliğine Mehmed Said Efendi'nin oğlu Mehmed Sadık Efendi getirilmiş, ancak onun evlatsız olarak vefatı üzerine⁸ tekkede tek başına Mehmed Nureddin Efendi postnişin kalmıştır (BOA, EV.MKT. CHT, 399/14; İMMM, 1762/79).

4. Durmuş Dede Tekkesi'nde Eşref Efendi Dönemi

1891 yılında Mehmed Nuri (Nureddin) Efendi'nin meşihat cihetini biraderi Mehmed Eşref Efendi'ye devretmesi söz konusu olmuşsa da bundan vazgeçmiştir (İMMM, Defter nr. 1770, s.105). Nitekim bu değişiklik 10 Ekim 1894 tarihinde gerçekleşmiş, tekkenin meşihat görevi Mehmed Eşref Efendi'ye geçmiştir (BOA,

⁷“Kal'a-i mezbure kurbünde Kayalar Mezaristanı nihayetinde vaki Durmuş Dede Tekyesi sahil-i deryada ziyaretgâhıdır. Mecazib-i İlahiyeden olub Akkirman nam beld[e]de sakin iken bir gün gemilerin biriyle İstanbul'a gelüb zaviye-i mezburede hemşehrilerinden Ali Baba nam bir zat zaviyedar olmağla bu dahi yanında iskân etmişdi Mürur u ubur eden sefinelerden bazı bunu bilenler hedaya misillü zehaire dair şeyler itasıyla isticlab-ı dua-yı hayr etmeleriyle ashab-ı sefaine bu âdet olarak ile'l-an nüzurat eksik değildir Mumaileyh İstanbul'a gelmesi devr-i Sultan Ahmed Han-ı evvelde olub rihleti dahi yine padişah-ı müşarün ileyhin zamanında 1025 tarihinde vaki olmuştur Zaviyenin haricinde defin-i hak-ı ıtrnak olmağla sonra muhiblerinden bir kimse üzerine bir haşebi türbe bina eylemiştir. Türbesi dîvarında bu beyt mesturdur: Hâk-pây-ı evliyâyâ yüzünü sürmüş dede/Bu hisârın kutbu olmuş Hazret-i Durmuş Dede.” (Hafız Hüseyin Ayvansarayî, 1281; Koçu, 1968).

⁸ Mehmed Sadık Efendi'nin Kayalar Mezarlığı'ndaki tarihsiz mezartaş kitabesi şöyledir: “Ziyaretten murad hemen duadır, bugün bana ise yarın sanadır. Merhum ve mağfur ilâ Rahmeti Rabbihi'l-gafur Durmuş Dede şeyhi eş-Şeyh es-Seyyid Mehmed Sadık Efendi ruh-ı serî için el-Fatiha.” (Süel, 1966)

EV.MKT, 2201/49; BOA, EV.MKT.CHT, 421/9; İMMM, 1772/229). Şeyh Eşref Efendi 1896 yılında Muhasebe İdaresi'ne başvurarak Durmuş Dede Dergâhı'na emsali gibi revgan-ı zeyt, pirinç ve sair ihtiyaç ve yiyeceklerin teminini istemiştir (BOA, EV.MKT, 2201/50). Yapılan incelemede dergâh içerisinde cami mevcut bulunduğu, bu camiye 50 kuruş imamet ve 50 kuruş da meşihat için aylık 100 kuruş benzeri gibi II. Mahmut Vakfı'ndan tahsis edildiği, bu itibarla tahsis edilen bu maaşın yeterli olduğu ifade edilmiştir (BOA, EV.MKT, 2726/68).

Mehmet Eşref Efendi, atamadan bir sene sonra arzuhal ile II. Mahmut zamanında vakfın icare bedelinden Durmuş Dede evkafının gelir bedelinin ne olduğunun tespitini istemiş, fakat dönemin Senedat İdaresi, defter derkenarlarını araştırdığını ve vakfiyesinin kayıtlarda bulunmadığını belirtmiştir (G. Yılmaz, 2015; BOA, EV.MKT, 2201/49; BOA, EV.MKT, 2201/50; BOA, EV.MKT.CHT, 503/17). Bu sebeple Durmuş Dede Vakfı'nın vakfiyesi kayıptır.

Eşref Efendi'nin postnişinliği sırasındaki en önemli gelişme Sultan II. Abdülhamid tarafından 1900-1901 yıllarından tekke ve müstemilatının esaslı bir tamirden geçirilerek adeta yeniden inşa ettirilmesidir. Tamirat için yapılan keşifte 75.656 kuruş sarfi gerektiği tespit edilmiş, ardından tamir yeterli görülmeyip tekkeyle birlikte türbe içerisindeki döşeme tahtalarıyla sandukaya ilaveten türbe etrafındaki parmaklıklar, harem ve selamlıkta bulunan su hazineleri, yemekhane, yapılmış olan binaların demir parmaklıkları, bahçede bulunan set duvarları, dergâh içerisindeki hamam, bahçedeki şadırvan ile ittisalına iki adet abdesthâne ilave edilerek adeta yeniden inşa edilmesi kararlaştırılmış, tüm bu tamir ve inşa işleri Lenkale İlyâ Kalfa'ya ihale edilmiştir (BOA, EV.MKT, 2604/75; BOA, EV.MH.TİK, 62/35; BOA, DH.MKT, 2403/87).⁹ İlyâ Kalfa tarafından hazırlanan bina planı eski binadan 22 zira daha az olarak 330 zira genişliğinde ve iki katlı konak tarzında hazırlanmıştır. Buna göre bina 11 oda, 1 mutfak, 2 sofa ve 1 semahaneden müteşekkildir. Tekkenin kroki planı kenarına düşülen notta en mükemmel malzemeden yapıldığı ve aslî hüviyetine göre inşa edildiği ifade edilmektedir (BOA, PLK_p, 603; BOA, PLK_p, 604).¹⁰

Tekkenin postnişinliğinde en yoğun faaliyet gösterdiği Eşref Efendi, Rumeli Ahz-ı Asker Şubesi'nde görevlendirilmiş, burada yerine getirdiği vazifeden dolayı kendisine bir adet şehâdetnâme verilmiştir (İMMM, 1735/325).

1914 yılında Durmuş Dede Tekkesi Şeyhi Mehmet Eşref Efendi, kendi rızasıyla meşihat görevini oğlu Said Efendi'ye devretmek istemiş, ancak bunun tekkelere meşihat atamasıyla ilgili nizamnameye uygun olmadığı ifade edilmiştir (İMMM, 1737/204). Aynı yıl Şeyhi Eşref Efendi'nin Askerlik Şubesi'ndeki görevine son verilmiştir. Meclis-i Meşâyih kaydına göre bu durum yeni askere alma kanununda şubelerde bir şeyh bulundurulmasına dair maddenin açık olmamasından kaynaklanmıştır (İMMM, 1737/89). Eşref Efendi 1917 yılında vefatına kadar postnişinlik görevini sürdürmüştür (Köseoğlu, 2016).

9 Tekkenin tamir kitabesi bugün Rumelihisarı yanındaki Aşiyân Mezarlığı'nda Durmuş Dede'nin mezarı başındadır (Resim 7).

10 Tekkenin tamir krokisi ve binanın yeni görüntüsü için bkz. BOA, PLK_p, 603; BOA, PLK_p, 604; Ayrıca Belge 12'ye ve bu plan çerçevesinde tekkenin görünümü için eklerdeki resimlere bakınız.

5. Durmuş Dede Tekkesi'nin Son Yılları

XIX. yüzyılın sonunda esaslı bir onarımdan geçirilerek yenilenmiş olduğu anlaşılan tekke binası, iki katlı, ahşap bir yalı mimari formundaydı. Bina enine gelişen mimarisiyle; tevhidhane, harem ve selamlık bölümlerini içermektedir. Yapının sahil cephesi üzerinden iki girişi bulunmaktaydı (Göncüoğlu, 2016).

Bununla birlikte gerek Akkirman'ın düşman eline geçmesine gerekse Durmuş Dede'nin vefatına rağmen Akkirmanlı denizcilerin, memleketlerinin bu namlı büyüğünün bulunduğu sahile yanaşarak, payitahta getirdikleri zahire ve odunlardan kendisine hediye etmeleri ve duasını istemeleri âdeti XX. yüzyıla kadar devam etmiş, Karadeniz'den gelen gemiler buraya erzak ve odun bırakma geleneklerini sürdürmüşlerdir (S. Yılmaz, 2017; Ayverdi, 2002). Denizcilerin Durmuş Dede'ye olan bu yakınlıkları Dede'nin denizci evliyası Aya Nikola'nın Müslüman versiyonu olarak yorumlanmasına sebep olmuştur (Belge, 2018). XX. yüzyıl başlarında İstanbul'da araştırma yapmış olan Hasluck, Durmuş Dede'nin o dönemde hâlâ ziyaret edildiğini, fakat hikâyesinin fetih zamanında Boğazı yaya geçerek Rumelihisarı'na yerleşen bir dervişin öyküsüne dönüştüğünü söylemektedir (Hasluck, 1929-I). Yukarıda da ifade edildiği gibi Evliya Çelebi'nin tasvirinden hareket eden Hasluck, Durmuş Dede Tekkesi'nin Halvetî olmadan önce Bektaşî olduğu yorumunda bulunmaktadır (Hasluck, 1929-I).

Öte yandan 1919 yılı kayıtlarında tekkenin idaresinin Said Efendi'ye geçtiği tespit edilmektedir (İMMM, 1743/3; İMMM, 1756/65a). Bu itibarla tüm tekke ve zaviyelerin 1925 yılında kapatılmasından önce tekkenin son şeyhi Mehmed Said Efendi olmuştur. Said Efendi'nin babası Şeyh Eşref Efendi'nin dışında Yıldız Dede Tekkesi Şeyhi Nuri Efendi, M. Rızaeddin Yaşar Efendi ve Kadiriye Şeyh Abdüşşekur Efendi'den icazetnameleri bulunmaktaydı (Köseoğlu, 2016). Bu dönemde tekkeyle ilgili nahoş bir ihbar söz konusu olmuştur. Meclis-i Meşâyih'e intikal ettirilen ihbara göre Durmuş Dede Tekkesi'nde Mevlid-i Şerif okunduğu gece tekkenin alt katında sabaha kadar şarkılar söylenmiştir. Bunun üzerine Şeyh Efendi Meclis-i Meşâyih'e çağrılıp kendisine tenbihât-ı ekîde (sert uyarı) icra kılınmıştır (İMMM, 1755/71a).

1920'lerde bölgeyi ziyaret eden Hüseyin Vassaf tekkenin banisi Hasan Zarifi Efendi'nin türbesinin mevcut olmadığını, yolun üstünde yer alan kabrinin harap vaziyette bulunduğunu haber vermektedir (Köseoğlu, 2016). Durmuş Dede Tekkesi, 1925 yılında tekkelerin kapatılmasından sonra son şeyh Said Efendi ve ailesinin meskeni olarak kullanılmıştır (Bülbül, 2017; Göncüoğlu, 2016). Öker soyadını alan son Şeyh Said Efendi tekkeler kapatıldıktan sonra Sarıyer Kaymakamlığı Muhasebecisi olarak görev yapmış ve 13 Haziran 1942 tarihinde vefat etmiştir (Köseoğlu, 2016).

Boğaz'daki yalıları hatırlatan özellikler gösteren (Çobanoğlu, 2007) tekke binası bir süre okul olarak da kullanılmıştır. 10 Ağustos 1939 tarihinde Cumhuriyet Gazetesi'nde verilen bilgiye göre tekke bir süre önce Bebek-İstinye sahil yolunun yapımı ve genişletilmesi sırasında buradaki türbelerle beraber yıktırılmış ve geri

dönülmemek üzere ortadan kaldırılmıştır (Köseoğlu, 2016; Göncüoğlu, 2016; Yücer, 2003; Bülbül, 2017). Tekkenin yıktırılması sırasında son şeyh Said Efendi tekkenin arkasındaki arsaya iki mezar yeri hazırlattırarak Durmuş Dede ve tekke haziresindeki diğer mezarları buraya naklettirmiştir (Köseoğlu, 2016). Haziredeki mezarların bir kısmı da tepeden inen toprak erozyonu altında kalmıştır. Bugün Rumelihisarı'nın dibinde Durmuş Dede'nin kabri sade bir mezarı tekkeden yegâne hatıra olarak durmaktadır.

Günümüzde M. Tayyib Gökbilgin Rumelihisarı ile ilgili derlediği bilgilerin son bölümünde yukarıdan beri Durmuş Dede ve tekkesiyle ilgili zikredilen kaynaklardaki bilgileri şu şekilde özetlemektedir:

“Rumelihisarı'nın en büyük hususiyeti, sonradan buradaki Kayalar mezarlığındaki mescidin yanında, H. 935 (M. 1528) tarihinde Şeyhülislam Kemalpaşazade'nin fetvasıyla katledilen ve ‘Oğlan Şeyh’ namıyla maruf olan İsmail Maşuki'nin medfun olması ve bir de Durmuş Dede Tekkesi'ni ihtiva etmesi oldu. Bu zatı Tanrı meczuplarından olarak gösteren kaynaklarımız onun XVII. asır başlarında Akkirman'dan geldiğini ve burada mevcut zaviyede zaviyedar bulunan hemşerisi Ali Baba'nın yanında yerleştiğini, Boğaz'dan gelip geçen gemilerin bunu bilerek her zaman ona hediye bıraktıklarını ve onun hayır duasını tahsile ehemmiyet verdiklerini kaydederler. Durmuş Dede Hicri 1025 de (1616-1617) vefat edince buraya defnolunmuş ve sonradan üzerine ahşaptan bir türbe yaptırılmıştır ki, bu türbe ve dergâha teberrular yakın zamana kadar devam etmiş ve odununu, zahiresini İstanbul'da satıp Karadeniz'e selamete çıkmak isteyen küçük deniz vasıtaları buradan geçerken, rıhtıma bir parça eşya bırakmayı adet edinmişlerdi. Her halde bundan dolayı olacak ki, onun türbesi duvarına şu beyit konulmuştu: “Hakipa-yı evliyaya yüzünü sürmüş dede/Bu hisarın kutbu olmuş Hazreti Durmuş Dede.” (Gökbilgin, 2019)

Ahmet Muhyiddin Efendi'nin Tomar-ı Tekaya'sına göre tarihi boyunca Durmuş Dede Tekkesi'nde toplam 14 postnişin görev yapmıştır (Kılıç, 2016). Tekkenin açık olduğu zamanlarda buraya ara sıra Nureddin Cerrahi Âsitânesi Postnişini Fahreddin Efendi gelirmiş. Durmuş Dede'nin bugün ortada olmayan ahşap türbesindeki bir levhada şu ifadeler yazılmıştır:

“Hazret-i Durmuş Dede Akkirmândan gelmiş, ol zamân Sultân Ahmed-i Evvel şâh imiş, nâil-i maksûd olmuşlar ona nezr eyleyen, ârif-i billah imiş meczûb değil âgâh imiş.” Fahreddin Efendi bu tekkenin son postnişini Sait Efendi ile tekke ve türbenin yıkılışının hazin hikâyesini şöyle anlatmıştır: “Merhûm pederimin on üçüncü halifesi Şeyh Mehmed Saîd Efendi'dir. Bu zât Durmuş Dede Dergâhı Şeyhi Mehmed Eşref Efendi Hazretlerinin oğludur. Hicri 1300 senesinde bu dergâhda doğmuştur. Pederinin terbiyesi altında tahsil görmüştür. Pederinin irtilhâliyle, fakirin inhâsiyle dergâhın meşihati uhdesine tevcih edilip iclâs merâsimi de taraf-ı fakirânemden icrâ edildi. Dergâh-ı şeriflerin seddinden sonra Durmuş Dede Dergâh-ı Şerifi ve Durmuş Dede Hazretlerinin türbe-i şerife-i mahsûsası, dergâhın meşâyihine mahsûs türbe-i şerife ve kabristân belediye tarafından yıktırılıp arsaları yola dâhil edildi. Dergâh-ı şerifin arkasında kalan arsasına Durmuş Dede Hazretlerine mahsûs bir kabir yapılp Hazret'in bakiyye-i ızâmı oraya nakl edildi. Bu kabrin sol yanına da bir lahid yapıldı ve dergâhında medfun bulunan meşâyih-i azizân hazerâtının ve sâir mevtâların

bakıyye-i ızâmları da buraya nakl edildi. Şeyh Said Efendi 1361 senesi Cemâziyelevvelinin 28. günü irthâl etti (13 Haziran 1942) ve Durmuş Dede Hazretlerinin kabri-şerifinin sol yanına defn edildi. Rahmetullahi aleyh ve kuddise sırruh...” (Durmuş Dede Tekkesi, 2019)

Mustafa Özdamar’ın Dersaadet Dergâhları’ndan; Hayrat-ı Şerife defterindeki kayıttan nakledildiğine göre, “Tekke-mescit-tevhithanenin yanı sıra tahtani ve fevkani beş oda, bir sofa, bir matbah ve iki helâyı içeren bir harem bölümü bulunmaktaydı. Mescit-tevhidhanenin batı yönündeki sette yer aldığı ve iki katlı mütevazı bir ahşap mesken olduğu tahmin edilebilen söz konusu bina da ortadan kalkmıştır. Bugün izi dahi belli değildir.” Yukarıda da belirtildiği üzere tekkeden geriye günümüze ziyaret edilen kabirler kalmıştır.

Sonuç

Durmuş Dede Tekkesi, Osmanlı tarihi sürecinde Galata’ya tabi, Rumelihisarı’nda Bebek Mahallesi Kayalar mezarlığının sonunda, deniz kenarında, iki katlı bir konak yapısındaydı. Tekke, Hasan Zarifi Efendi (v. 1569) tarafından 1528 yılında inşa ettirilmiş, böylece faaliyetlerine Gülşeni tekkesi olarak başlamıştır. Tekkeye ismini veren ise Sultan I. Ahmet döneminde burada postnişin olan Akkırmanlı Ali Baba’nın hemşehrisi Durmuş Dede’dir. Rivayete göre meczup bir derviş olan ve gemiciler tarafından büyük bir saygı gören Durmuş Dede Karadeniz’de sefere çıkan bu gemiciler İstanbul’a getirilmiş ve her sefere çıkışlarında hayır duası alınmıştır. Hatta vefatından sonra bir bu adeti sürdürmüşler ve bu defa mezarı üzerine muhiplerinden biri tarafından yaptırılan ahşap türbesini ziyaret ederek sefere çıkmışlar, her Boğaziçi’nden geçişte ona tanzim ve selamlamada bulunmuşlardır. Bu yönüyle Durmuş Dede Boğaz’ın muhafızı olarak inanılan erenlerden biridir.

Durmuş Dede ile tanışan ve onun hayır duasını alanlardan biri Evliya Çelebi’dir. Evliya Çelebi XVII. yüzyılda Durmuş Dede Tekkesi’nde Bektaşî dervişlerinin bulunduğunu ve buranın Bektaşî tarikatına bağlı olduğunu haber vermektedir. Ancak tekke XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Cerrahi tarikatına bağlanmıştır. 1826 yılında Bektaşîliğin yasaklanmasında sonra ise Halvetiye’nin Şabaniye koluna bağlandığını ifade eden kaynaklar varsa da arşiv kayıtları XIX. yüzyılın ikinci yarısında hala bu tekkeyi Cerrahi olarak göstermektedir. 1840 yılına kadar postta kalan Âşir Efendi bundan sonra tekkenin idaresini üzerine alan önemli bir ailenin ilk atası olmuştur. Keza Âşir Efendi’den sonra şeyhlik üç oğluna intikal etmiştir. Böylece 1841 yılından itibaren Seyyid Mustafa Âsım, Seyyid Mehmed Said ve Seyyid Mehmed Nureddin Halifeler birlikte müşterek olarak tekkeyi idare etmeye başlamışlardır.

1894 yılında Durmuş Dede tekkesinin idaresi kendisine tevdi edilen Şeyh Eşref Efendi ise tekkede en uzun süre şeyhlik yapan bir zattır. Onun döneminde tekkede Sultan II. Abdülhamid Han’ın da desteğiyle esaslı bir tamirat ve onarım gerçekleşmiştir. 1900-1901 yıllarında tekke binası iki katlı konak şeklinde yeniden inşa edilmiştir. Eşref Efendi’nin 1917 yılında vefatına kadar postnişinlik görevi devam etmiştir. 1920’li yıllara bakımsız bir şekilde ulaşan tekke müstemilatı ve

türbe 1925 yılında tekkelerin kapatılmasından sonra bir süre son şeyh Said Efendi ve ailesinin meskeni olarak kullanılmıştır. Öker soyadını alan son Şeyh Said Efendi tekkeler kapatıldıktan sonra Sarıyer Kaymakamlığı Muhasebecisi olarak görev yapmış ve 13 Haziran 1942 tarihinde vefat etmiştir. Boğaz'daki yalıları hatırlatan özellikler gösteren tekke binası bir süre okul olarak da kullanıldıktan sonra Bebek-İstinye sahil yolunun genişletilmesi sırasında buradaki türbelerle beraber yıkılmış ve geri dönülmemek üzere ortadan kaldırılmıştır Tekkenin yıkılması sırasında son şeyh Said Efendi tekkenin arkasındaki arsaya iki mezar yeri hazırlattırarak Durmuş Dede ve tekke haziresindeki diğer mezarları naklettirmiştir. Haziredeki mezarların bir kısmı da, tepeden inen toprak erozyonu altında kalmıştır. Rumelihisarı'nın dibinde tekkeden bugün Durmuş Dede'nin sade mezarı ve bazı mezar taşları yegâne hatıra olarak durmaktadır. Ayrıca tekkeden geriye eklerde verdiğimiz resimlerdeki hatıralar kalmış, aslında muhafaza edilebilme imkânı varken kadirbilmez sorumluların bilinçsizliğinin kurbanı olmuştur.

Kaynaklar

A. Arşiv Belgeleri

A. Arşiv Belgeleri

BOA, *DBŞM.KSBD*, Defter no. 12141, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *DH.MKT*, 2403/87, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.HMH.d*, Defter no. 8203, 3, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.MH*, 1267/65, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.MH.TİK*, 62/35, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.MKT*, 2201/49, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.MKT*, 2201/50, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.MKT*, 2604/75, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.MKT*, 2726/68, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.MKT*, 94/104, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.MKT.CHT*, 399/14, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.MKT.CHT*, 421/9, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *EV.MKT.CHT*, 503/17, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

BOA, *PLK.p.*, 603, 604, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr>

İMMM, Defter no. 1735, 325.

İMMM, Defter no. 1737, 89, 204.

- İMMM, Defter no. 1743, 3.
 İMMM, Defter no. 1755, 71a.
 İMMM, Defter no. 1756, 65a.
 İMMM, Defter no. 1762, 79.
 İMMM, Defter no. 1770, 105.
 İMMM, Defter no. 1772, 229.
 VGMA, Defter no. 438, 64.
 VGMA, Defter no. 658, 20.

B. Ana Kaynaklar ve Araştırmalar

- “Durmuş Dede Tekkesi”. Erişim 6 Mayıs 2019. <https://defter-i-ussak.blogspot.com/2017/04/durmus-dede-tekkesi.html>,
- Alkan, Ercan. “Şehitlik Dergâhı Tarihçesine Bir Katkı: Abdünnâfi Baba'nın Ahmed İsmet Efendi'ye Verdiği İcazetname”. *Tasavvuf* 1/35. (Ocak-Haziran 2015), 25-58.
- Artan, Tülay. “I. Mahmûd Saltanatında Boğaziçi Eğlenceleri: Temâşâ, Tefekkür, Tevakkuf ve Şehr-i Sefa”. *Gölgelenen Sultan, Unutulan Yıllar: I. Mahmûd ve Dönemi (1730-1754)*. ed. Hatice Aynur. 92-159. İstanbul Dergâh Yayınları, 2020.
- Ayverdi, Sâmîha. *Boğaziçi'nde Târih*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2002.
- Bektan, Ali. *Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul Sırları*. İstanbul: Bilge Karınca Yayınları, 2018.
- Belge, Murat. *İstanbul Gezi Rehberi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2018.
- Bölükbaşı, Ayşe. *XVI. Yüzyılda İstanbul'daki Halveti Tekkeleri*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2015.
- Bülbül, Ahmet Hamdi. “İstanbul'da Bektaşî Tekkeleri”. *Vakıf Restorasyon Yıllığı*. 14. (2017), 111-123.
- Çobanoğlu, Ahmet Vefa. “Osmanlılar-3. Mimari Dönemler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/580-589. Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*. 1 Cilt. Haz. Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Gökbilgin, M. Tayyib. “Boğaziçi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 6/251-262. Ankara: TDV Yayınları, 1992.

- Gökbilgin, M. Tayyip. “Boğazkesen Hisarı”. 6 Mayıs 2019. <http://tayyibgokbilgin.info/wp-content/uploads/2012/02/Article-114-Text.pdf> .
- Göncüoğlu, Süleyman Faruk. *Osmanlı İstanbul'unun İlk Yapıları Hisarlar ve Mahalleleri*. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, 2016.
- Hafız Hüseyin Ayvansarayî. *Hadikatü'l-Cevâmi'*. 2 Cilt. Dersaadet: Matbaa-i Amire, 1281.
- Haskan, Mehmet Mermi. *Hamîd-i Evvel Külliyesi ve Çevresi*. İstanbul: İstanbul Ticaret Borsası Yayını, 2018.
- Hasluck, F. W. *Christianity and Islam*. 1-2 Cilt, London 1929.
- İpekten, Haluk. “Atâî, Nev ‘îzâde (ö. 1045/1635)”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 4/40-42. Ankara: TDV Yayınları, 1991.
- Kara, Mustafa. “Gülşeniyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/256-259. Ankara: TDV Yayınları, 1996.
- Kılıç, Mahmud Erol. *Anadolu Tasavvuf Tarihine Notlar I: Osmanlı Dönemi-Cumhuriyet Dönemi*. İstanbul: Sufi Kitap Yayınları, 2016.
- Kılıç, Rüya. “Osmanlı Devleti’nde Gülşenî Tarikatı (Genel Bir Yaklaşım Denemesi)”. *OTAM*, 15/15. (Temmuz 2004), 209-226.
- Koçu, Reşat Ekrem. “Durmuş Dede Tekkesi”. *İstanbul Ansiklopedisi*. 9/4770. İstanbul: MEB Basımevi, 1968.
- Kömürcüyan, Eremya Çelebi. *İstanbul Tarihi (XVII. Asırda İstanbul)*. Tercüme ve Yayına Haz. Hrand D. Andreasyan, İstanbul: Kutulmuş Basımevi, 1952.
- Köse, Fatih. *İstanbul Halvetî Tekkeleri*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012.
- Köseoğlu, Mehmed Akif. *İstanbul'un 100 Tekkesi*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, 2016.
- Kunt, İbrahim. *Hasan-ı Zârîfî'nin Mesnevi Şerhi Kaşîfu'l Esrar ve Matla'u'l-Envar*. Konya: Konya Büyükşehir Yayınları, 2015.
- Kut, Günay-Eldem, Edhem. *Rumelihisarı Şehitlik Dergâhı Mezar Taşları*. İstanbul: Bogaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2010.
- Küçükdağ, Yusuf vd. *Vesâik-i Bektaşîyan'a Göre Osmanlı Devleti'nde Bektaşî Tekkeleri*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.
- Mehmed Raif. *Mir 'ât-i İstanbul*. İstanbul: Âlem Matbaası-Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1314.
- Mehmed Süreyya. *Sicil-i Osmanî*. 3 Cilt. İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1311.

- Mermetlu, Bedri vd. *Üsküdar Balaban Tekkesi*. Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2014.
- Noyan, Bedri. *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevîlik*. 5 Cilt. Ankara: Ardıç Yayınları, 2002.
- Övüç, Erkan. “Tekke Tarihi Nasıl Yazılır? Kaynaklar Üzerine Bir Tasnif Denemesi”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 16/31-32. (Mart 2018), 429-466.
- Öz, Baki. *Dünyada ve Türkiye’de Alevi-Bektaşî Dergâhları*. İstanbul: Can Yayınları, 2001.
- Özer, Murat. *Eyüp Tarihinde Gelenekli Bir Sanat Mahfili Sertarîkzade Tekkesi*. İstanbul: Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.
- Süel, Ercan. *Rumeli Hisarı Mezarlığı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Mezuniyet Tezi, 1996.
- Tanman, Baha. “Durmuş Dede Tekkesi,” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 3/106-107. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 1994.
- Topoğlu, Oğuz. “Durmuş Dede Tekkesi”. Erişim 16 Aralık 2020. <https://www.oguztopoglu.com/2013/11/durmus-dede-tekkesi-1938.html>.
- Vesâik-i Bektaşîyan*. Haz. Ayşe Değerli-Eşref Temel-Bekir Şahin. Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.
- Yılmaz, Gülay. “Bektaşîlik ve İstanbul’daki Bektaşî Tekkeleri Üzerine Bir İnceleme”. *Osmanlı Araştırmaları (The Journal of Ottoman Studies)* 45. (Mart 2015), 97-136.
- Yılmaz, Sinan. *Altın Şehir Üsküdar Kitabı*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2017.
- Yola, Şenay. “Cerrâhiyye”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 7/417. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Ekler

Şekil 1: Rumelihisari'nın kıble yönünde sahilde Durmuş Dede Tekkesi gözükmektedir.

Şekil 2: Rumelihisari dibinde Durmuş Dede Tekkesi yıkılmadan önce, sahil boyu uzanan Aşyan (Kayalar) Mezarlığı.

Şekil 3: Rumelihisarı dibinde Durmuş Dede Tekkesi yıkılmadan önce, sahil boyu uzanan Aşiyan (Kayalar) Mezarlığı.

Şekil 4: Rumelihisarı dibinde Durmuş Dede Tekkesi'nden son görüntüler (1920).

Şekil 5: Rumelihisarı dibinde Durmuş Dede Tekkesi'nden son görüntüler (1920).

Şekil 6: Durmuş Dede Tekkesi, karakol binası ve Şeytan Akıntısı kıyılarında yer alan yalılar (Göncüoğlu, 2016).

Şekil 7: Durmuş Dede Tekkesi, karakol binası ve Şeytan Akıntısı kıyılarında yer alan yalılar.

Şekil 8: Durmuş Dede Tekkesi, karakol binası ve Şeytan Akıntısı kıyılarında yer alan yalılar.

Şekil 9: Rumelihisarı'nın kible yönünde sahilde Durmuş Dede Tekkesi.

Şekil 10: Rumelihisarı'nın kible yönünde sahilde Durmuş Dede Tekkesi.

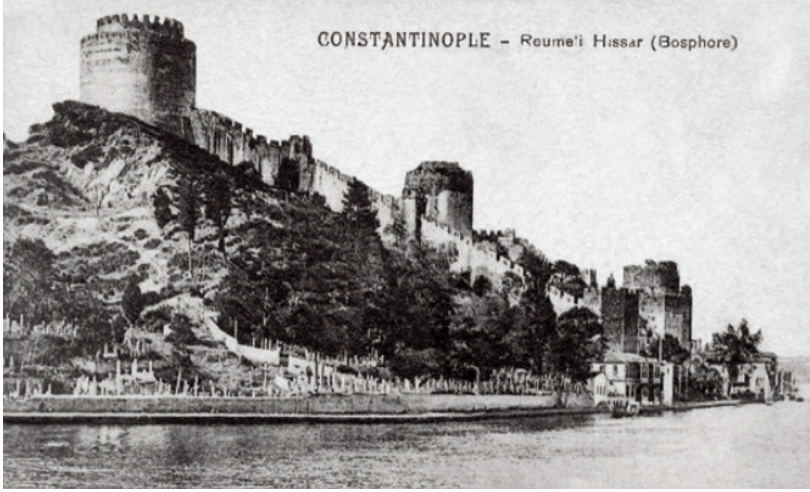

Şekil 11: Rumelihisarı'nın kible yönünde sahilde Durmuş Dede Tekkesi ve Aşıyan (Kayalar) Mezarlığı.

Şekil 12: Rumelihisarı'nın kible yönünde sahilde Durmuş Dede Tekkesi ve Aşıyan (Kayalar)

Mezarlığı.

Şekil 13: Rumelihisarı'nın kible yönünde sahilde Durmuş Dede Tekkesi ve Aşıyan (Kayalar) Mezarlığı (Göncüoğlu, 2016).

Şekil 14: Rumelihisarı'nın kible yönünde sahilde Durmuş Dede Tekkesi ve Aşıyan (Kayalar) Mezarlığı.

Şekil 15: Rumelihisarı dibinde Durmuş Dede Tekkesi'nden son görüntüler (1935 yılı, Durmuş Dede Tekkesi ve Hasan Zarifi Efendi Türbesi, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Encümen Arşivi) (Göncüoğlu, 2016).

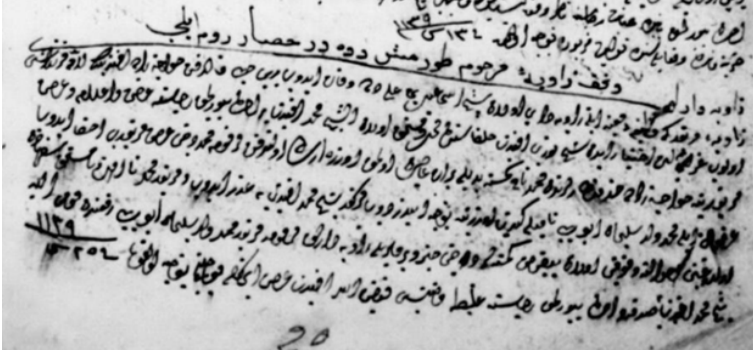
Şekil 16: Warwick Goble'in fırçasından “Boğaziçi’nde bir mezarlık” olarak adlandırılmış olan muhtemelen Aşıyan (Kayalar) Mezarlığı ve ilerisinde Durmuş Dede Tekkesi (Kut-Eldem, 2010).

Şekil 17: Aşiyân (Kayalar) Mezarlığı ve Durmuş Dede Tekkesi'nin yıkılmadan öncesine ait son görüntüsü.

Şekil 18: Durmuş Dede Tekkesi'nin Sultan II. Abdülhamid döneminde (1900-1901) gerçekleştirilen ve bugün Rumelihisarı yanındaki Aşiyân (Kayalar) Mezarlığı'nda Durmuş Dede'nin mezarı başında bulunan tamir kitabesi.

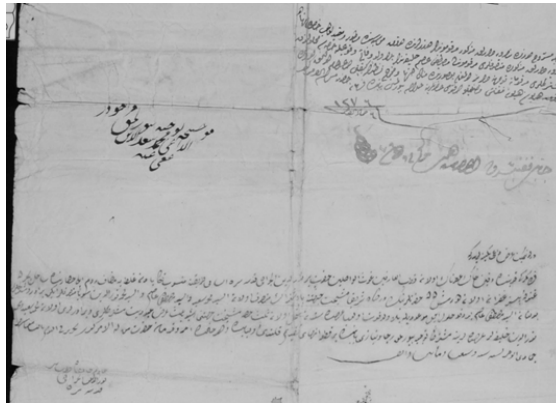

Şekil 19: Durmuş Dede Zâviyesi zaviyedarı Şeyh İsmail bin Ali Dede'nin vefatı üzerine Nisan 1727'de Şeyh Mehmet Efendi'ye tevcihi (VGMA, 658/20).

Zâviyedarlık

Vakf-ı zaviye-i merhûm Durmuş Dede der hisâr-ı Rumeli.

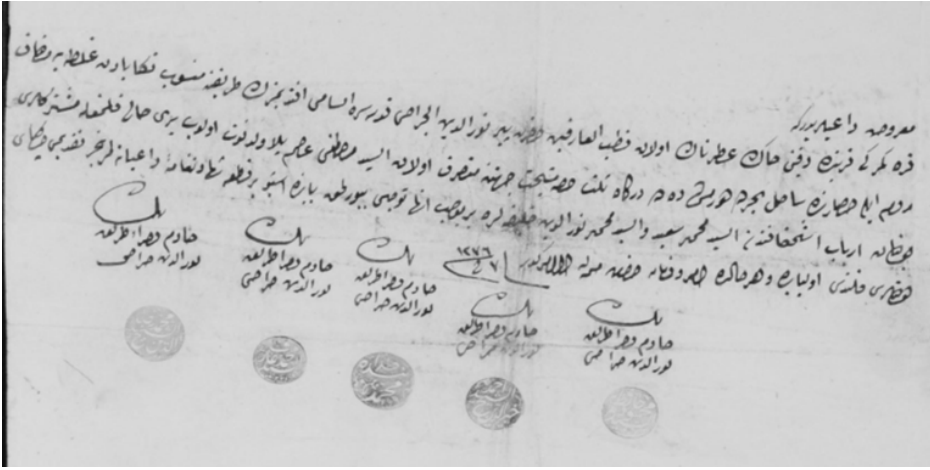
Zaviye-i mezbûrun vazife-i mu'ayyene ile zaviyedarı olan Şeyh İsmail bin Ali Dede vefât edüb yeri hâli kaldıkda Hovacazâde Efendi'nin karındaşı olub arzuhâl ihtiyar eden Şeyh Nuri Efendi hulefâsından mahal ve müstehak olan Eşşeyh Mehmed Efendi'ye ihşân buyurulmak ricasına arz ve i'âm ve arz-ı mezbûr Hovacazâde hizmetkârlarından Mehmed nâm kimesne yediyle berât-ı âlişân olmak üzere irsâl olundukda merkûme Mehmed dahî arz-ı mezbûru ihfâ edüb arzuhâl ile Mehmed veled-i Süleyman ebeveyni nâmiyla kendi üzerine tevcih ettirdüb mezkûr Şeyh Mehmed Efendi'ye gadr edüb ve mezbûr nâ-ehl ve nâ-müstehak olduğunu ve vukufiyeti olan bî-garaz kimesneler dahî haber verilür zaviyedarlık mezbûr Mehmed veled-i Süleyman ebeveyni ref'inden mumaileyh Şeyh Mehmed Efendi sadaka ve ihşân buyurulmak ricasına Galata kadısı Feyzullah Efendi arz etmekle mücebince tevcih olunmak fi 25 Ş sene 1139 (17 Nisan 1727).

Şekil 20: Cerrahi tarikatına bağlı Rumelihisârı'nda Sâhil-i Bahr'daki Durmuş Dede Dergâhı'na Seyyid Mustafa Asım Efendi'nin vefatı üzerine postnişin tayini (EV.MKT, 94/104).

Vech-i meşrûh üzere zaviyedarlık-ı mezkûr merkûmûnun üzerlerinde evkaf muhasebesinde mestur mukayyed olub husûsu inhâ zaviyedarlık-ı mezkûre mutasarrıfları merkûmûndan Mustafa Asım Halife'nin bilâ veled vefatı vuku'uyla hissesi mahlûlünden müşterekleri merkûmâne tevcihine dâ'ir olmağla bu surette me'al-i inhâ ve mahreç nazaran keyfiyeti i'lâm olunmak üzere evkâf-ı hümâyûn müfettişi faziletlü efendi hazretlerine havâle buyurulması bâbında ferman hazret-i men lehü'l-emrindir fi 6 Cemaziyelahir sene 1276 (31 Aralık 1859)

Mucebince tevcih buyurulmak mercudur e'd-dâ'î Mehmed Sa'eddîn

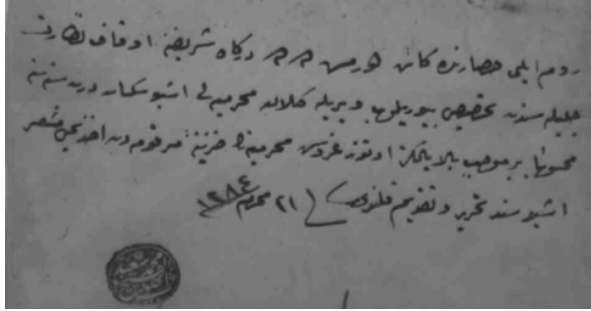

Şekil 21: Cerrahi tarikatına bağlı Rumelihisârî'nda Sâhil-i Bahr'daki Durmuş Dede Dergâhı'na Seyyid Mustafa Asım Efendi'nin vefatı üzerine postnişin tayini (EV.MKT, 94/104).

Ma'rûz-ı dâ'ileridir ki

Kara Gümürüğü kurbunda defin-i hâk-ı itirnak olan kutbü'l-ârifin hazret-i Pîr Nureddin El-Cerrâhi kuddise sirrehü's-sâmî efendimizin tarikine mensûb tekâyâdan Galata'da bulunan Rumelihisârî'nda Sâhil-i Bahr'de Durmuş Dede dergâh sülûs hisse meşihat cihetine mutasarrıf Esseyyid Mustafa Âsım bila veled fevt olub yeri hâlî kılınmağla müşterekleri bulunan erbâb-ı istihkâkından Esseyyid Mehmed Sa'id ve Esseyyid Mehmed Nureddin Halifelere ber mucceb-i inhâ tevcihi buyurulmak bâbında iş bu bir kıt'a şehâdetnâme-i dâ'iyânelerimiz takdim-i hâkipâ-yı devletleri kılını olbâbda ve herhâlde emr ve ferman hazret-i men lehü'l-emrindir fi 7 C sene 1276 (1 Ocak 1860)

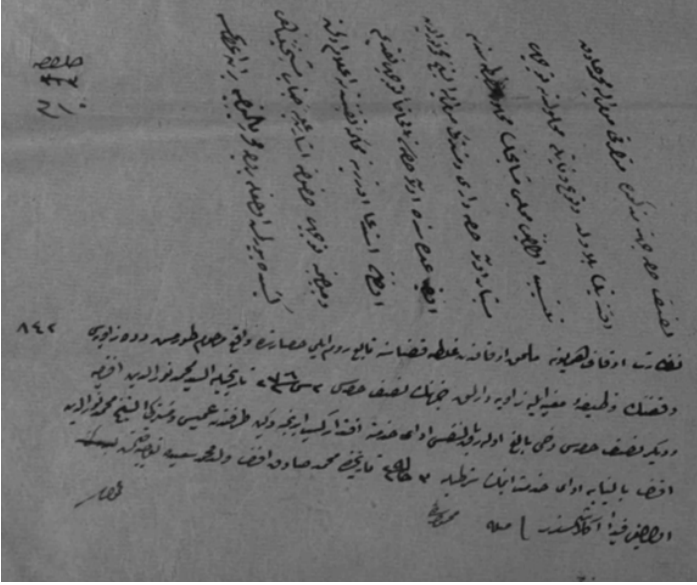
Esseyid Hafız Mahmud bende-i hâdim-i fukara-i tarik-i Nureddin Cerrahi
 Eşşeyh Ahmed Hayreddin bende-i hâdim-i fukara-i tarik-i Nureddin Cerrahi
 Hüdabende Mehmed bende-i hâdim-i fukara-i tarik-i Nureddin Cerrahi
 Esseyid Mehmed Ârif bende-i hâdim-i fukara-i tarik-i Nureddin Cerrahi
 Eşşeyh Mehmed Rıza bende-i hâdim-i fukara-i tarik-i Nureddin Cerrahi

Şekil 22: Durmuş Dede Dergâhı'na 30 kuruş Muharremiyah ödeneği verilmesi (EV.MH, 1267/65).

Rumelihisârî'nda kâ'in Durmuş Dede dergâh-ı şerifine evkâf nezâret-i celilesinden tahsis buyurulub verile gelen Muharremiyeyi iş bu seksan dört senesine mahsuben ber müceb-i bilâ yalnız otuz gurus Muharremiyenin hazine-i merkûmeden ahzımı müş'ir iş bu sened tahrîr ve takdim kılındı fi 21 Muharrem sene 1284 (25 Mayıs 1867).

Esseyid Mehmed Sa'îd

Şekil 23: Galata'ya bağlı Rumelihisarı'ndaki Durmuş Dede Zâviyesi'ne Mehmet Nureddin Efendi'nin postnişin tayin edilmesi.

Nezâret-i Evkâf-ı Hümâyûna mülhak evkâfdan Galata kazasına tâbi ' Rumelihisarı'nda vâki' merhum Durmuş Dede zâviyesi vakfının vazife ve mu'ayyene ile zaviyedarlık cihetinin nisf hissesi 2 Ş seneye 276 (24 Şubat 1860) tarihiyle Esseyid Mehmed Nureddin Efendi'ye bi'n-niyâbe edâ-yı hizmet etmek şartıyla 3 Ca seneye 291 (18 Haziran 1874) tarihinde Mehmed Sadık Efendi veled-i Mehmed Sa'îd'e tevcih kılınmış olduğu kayden anlaşılmıştır

Nisf hisse cihet-i mezkûre mutasarrıfı mumaileyh Mehmed Sadık Efendi'nin bilâ veled vukû'-ı vefatıyla mahlulünden tevcihi tensib olduğu meclis-i meşâyihiin mahlûl mazbatasından müstebân olan hissedârı ve müştereki mumaileyh Eşşeyh Mehmed Nureddin Efendi uhdesinde olan hissesine ilhaken tevcihi takdim olunan istid'â üzerine mahkeme-i teftişden i'lâm olunmuş ve mücebince tevcihi husûsuna işaret-i aliyye-i cenab-ı meşihatpenahi keşide buyurulmuş olmağla br vech-i muharrer bi't-tevcih berât i'tâ.

Şekil 24: Galata'ya bağlı Rumelihisarı'ndaki Durmuş Dede Zâviyesi'ne 10 Ekim 1894 tarihinde Mehmet Eşref Efendi'nin postnişin tayin edilmesi (EV.MKT, 2201/49).

Masârîfât fi 30 Mayıs sene 311 (11 Haziran 1895)

Derûn-ı istid'âda muharrer vakfın keyfiyet-i kuyûduyla hademesinin ve talep olunan muhassasâtın deruhdesi kaydının evvel emirde cihât idaresinin bâ-derkenâr beyanı muktezi fi 1 Haziran sene 311 (13 Haziran 1895)

Nezâret-i evkâf-ı hümâyuna mülhak evkâfdan Galata kazasına tâbi' Rumelihisarı'nda vâki' merhum Durmuş Dede zaviyesinin vazife-i mu'ayyene zâviyedarlık ciheti 9 Ra sene 1312 (10 Eylül 1894) tarihinde Mehmed Eşref Efendi'ye bâ-işaret-i aliyye tevcih olunduğunu mübeyyin berâtı i'tâ olduğu kayden anlaşılıb ve vakf-ı mezbûrun vakfiyesine ve tevliyet ve cihât-ı sâ'iresiyle muhassasatına dâ'ir kayd bulunmamıştır fi 8 Haziran sene 311 (20 Haziran 1895)

Min istid'â ve cihât idâresinden mahreç kayda muharrer vakfın evkâf-ı mülhakadan bulunduğu veçhile mu'âmele-i lazimesinin muhasebe-i umumiyye idâresinden ifâsı lâzım gelür fi 14 Haziran sene 311 (26 Haziran 1895)

Vakf-ı mezbûrun hazinesinin teşkilinden berü muhasebesi rü'yet olduğuna dâ'ir kayd görülememiş olmağla vakf-ı mezbûr müsakkafatından vuku'bulan ferâğ ve intikâlde tevliyet â'id mbaliğ ile istihsâl olunan icâresi kimler tarafından ahz olunmaktadır ve kaç kalem musakkafâtı ve senevî nemikdâr icâresi vardır keyfiyetin defter-i hâkâni nezâret-i celilesi... 30 Temmuz sene 311 (11 Ağustos 1895)

Hademe-i evkafa mahsus masarifat defterlerine mürâca'at edildikde Rumelihisarı'nda Durmuş Dede zâviyesi vakfından intikâl ve ferağ vuku'bulduğuna dâ'ir kayda zaferyâb olunamadığı gibi musakkafât defteri dahî bulunamamıştır fi 21 Teşrin-i evvel sene 311 (10 Kasım 1895)

Vakf-ı mezbûrun musakkafâtı cennetmekân Sultan Mahmud Han-ı Evvel hazretlerinin musakkafât defterinde mukayyed olduğu sahib-i istid'ânın ifâdesinden anlaşılmağla defter-i mezkûre mürâca'atla kaç kalem musakkafâtı ve senevî nemikdâr icâresi olduğunun tekrâr senedât-ı umumiyye idâresinden bâ-derkenâr beyân olunması lazım gelür fi 29 Teşrin-i sâni sene 311 (18 Kasım 1895)

Şekil 25: Galata'ya bağlı Rumelihisarı'ndaki Durmuş Dede Tekkesi'ne 10 Ekim 1894 tarihinde postnişin tayin edilen Mehmet Eşref Efendi'nin tekkeye ödenek ayrılması isteği (EV.MKT, 2201/50).

Dersa'âdet senedâtına fi 22 Kanûn-ı sâni sene 311 (3 Şubat 1896)

361/368

Dersa'âdet senedât kayd kalemi nezdinde mahfuz defâtir meyânında Durmuş Dede vakfına mahsus defter bulunamamıştır fi 24 Kanûn-ı sâni sene 311 (5 Şubat 1896)

Nezâret-i evkâf-ı hümayûna mülhak evkâfdan Galata kazâsına tâbi' Rumelihisarı'nda vâki' merhum Durmuş Dede Zâviyesinin vazife-i mu'ayyene ile zâviyedarlık ciheti fi 9 R sene 1312 (10 Ekim 1894) tarihinde Mehmed Eşref Efendi'ye bâ-işâret-i aliyye tevcih olunub vakf-ı mezkûrun vakfiyye ve tevliyet ve cihât-ı sâ'iresiyle muhassasatına dâ'ir kayd bulunamadığı cihât ve vakf-ı

mezkûr müsakkafatından ferağ ve intikâl vuku'bulduğuna dâ'ir bir kayd olmadığı gibi musakkafât defteri dahî bulunamadığı senedât-ı umumiyye idâreleri derkenârlarında gösterilmiş ve derkenâr-ı evvelde gösterildiği veçhile vakf-ı mezbûrun hazinenin teşkilinden berü muhasebesinin dahî rü'yet olunduğuna dâ'ir kayda dest-res olunamamış olmağla bu hâlde me'al-i istid'âya nazaran mu'amele-i lazimesinin masârîfât-ı umumiyye idaresinden îfâsı lazım gelür fi 28 Şa'bân sene 1313 ve fi 1 Şubat sene 1311 (13 Şubat 1896)

Şeyh Eşref Efendi imzâsıyla tanzim olunub idareye havâle buyurulan iş bu arzuhalde Rumelihisarı'nda Durmuş Dede Dergâh-ı Şerifinin emsâli misillü vazife-i mu'ayyenesinin ve revgan-ı zeyt ve pirinç ve sâ'iresinin i'tâsıyla lahm ve kurban-ı muhassıslarının da güzesteysiyle ma'an tesviyesi için maliye nezâret-i celilesinden tebliğât icrâsı husûsu istid'a kılındı ve cihat ve muhasebe-i umumiyye idarelerinden yazılan derkenârlara nazaran nezaret-i evkâf-ı hümayuna mülhak evkâfdan Galata'ya tâbi' Rumelihisarı'nda vâki' merhum Durmuş Dede zaviyesinin vazife-i mu'ayyene ile zaviyedarlık ciheti fi 9 R sene 1312 (10 Ekim 1894) tarihinde Mehmed Eşref Efendi'ye bâ-işaret-i aliyye tevcih olunub vakf-ı mezkûrun vakfiyye ve tevliyet ve cihat-ı sâ'iresiyle tahsisatuna dâ'ir kayd bulunamadığı ve müsakkafat defterleri bulunamadığından vakf-ı mezkûr müsakkafatından ferağ ve intikal vuku'bulduğuna ve hazinenin teşkilinden berü muhasebesinin rü'yet olunduğuna dâ'ir bir güne kayda dest-res olunamadığı muhasebe-i umumiyye idare-i aliyyesinden anlaşılmış olmağla bu bâbda olunacak mu'âmelenin bi't-tezkere beyânı zımında iş bu istid'â meclis-i irade-i evkafa takdim kılındı fi 21 Mayıs sene 312 (2 Haziran 1896)

Evkâf-ı Hümayun Masarîfât İdaresi

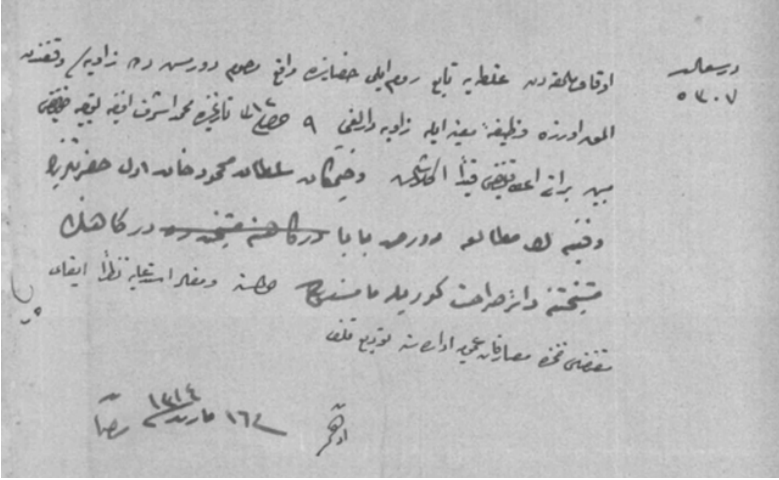
Rumelihisarı'nda kâ'in Durmuş Dede Zâviyesi vazife-i mu'ayyenesiyle zeytin bağı ve pirinç ve levâzım-ı sâ'iresinin i'tâsı hakkında Şeyh Eşref Efendi tarafından verilen arzuhâl üzerine cereyân eden mu'ameleyi hâvî iş bu evraka muharrer derkenârlardan zaviye-i mezkûre vakfının vakfiyyesi mukayyed olmadığı ve senedât idâresince musakkafât defteri bulunamadığı gibi muhasebesinin rü'yetine dâ'ir de kayda dester olunamayub yalnız vazife-i mu'ayyene ile meşihat ciheti fi 9 R sene 1312 (10 Ekim 1894) tarihinde bâ-işaret-i aliyye müsted'i-i mumaileyhe tevcih edilmiş olduğu anlaşılmış olmasına nazaran olunacak mu'âmele masarîfât-ı umumiyye idaresinin iş bu derkenârında istîfâsâr olunmuş ve bu misillü hazinece muhassıs ve mukayyed olmayan erzâk ve sâ'irenin i'tâsı ve vakfı ve varidatı bulunmayan mahallere yeniden tahsisi mümkün olamayacağı tabi' bulunmuş olduğundan müsted'îye cevab i'tâsıyla iş bu evrakın mahzende hıfzı mu'âmelesinin idare-i mezkûreye havâle buyurulmaıs bâbında emr ve ferman hazret-i men lehü'l-emrindir fi 22 Muharrem sene 1314 ve fi 22 Haziran sene 1312 (4 Temmuz 1896)

Evkâf-ı Hümayun İdare Meclisi

Mücebince

Meclis-i idarenin fi 22 Haziran sene 312 (4 Temmuz 1896) tarihli kararı mücebince keyfiyetin sahib-i istid'âya bi't-takdim cevâb i'tâsıyla iş bu evrakın kaydı mahalline şerh verilerek mahzen-i evrakda hıfzı zımında evrak odasına tevdi'i لازم gelür fi 29 Haziran sene 312 (11 Temmuz 1896)

Evkâf-ı Hümayun Masarîfât İdaresi

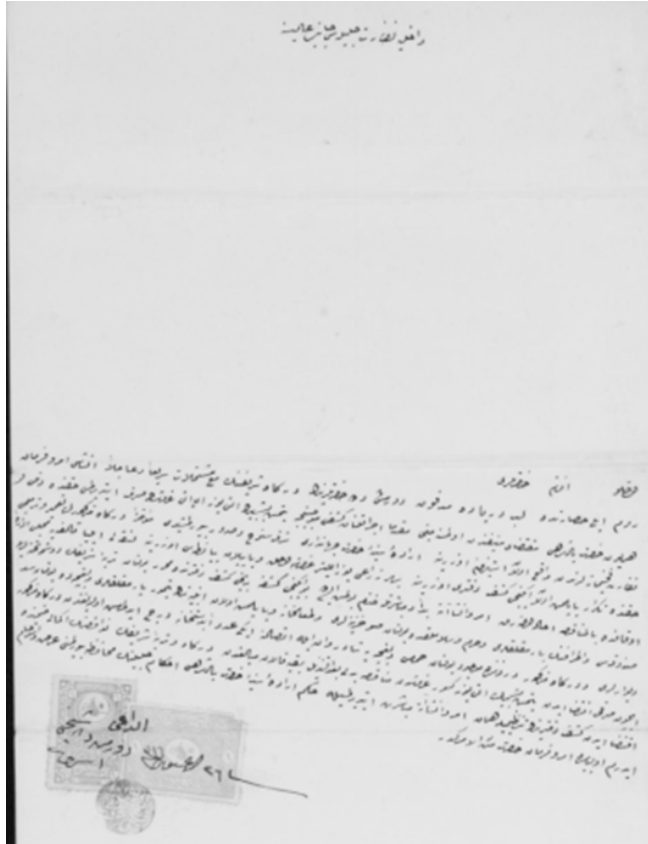

Şekil 26: Galata'ya bağlı Rumelihisarı'ndaki Durmuş Dede Zâviyesi'ne 10 Ekim 1894 tarihinde Mehmet Eşref Efendi'nin postnişin tayin edilmesi (EV.MKT.CHT, 421/9).

Dersa'âdet 5307

Evkâf-ı mülhakadan Galata'ya tâbi' Rumelihisarı'nda vâki' merhum Durmuş Dede Zâviyesi vakfından almak üzere vazife-i mu'ayyene ile zâviyedarlığı 9 R sene 312 (10 Ekim 1894) tarihinde Mehmed Eşref Efendi'ye tevcih olduğu mübeyyin berâtı i'tâ kılındığı kayden anlaşılmiş ve cennetmekân Sultan Mahmûd Hân-ı evvel hazretlerinin vakfiyeleri mütâla'a Durmuş Baba Dergâhının meşihatine dâ'ir sarâhat görülememiş olmasına ve müfâd-ı istid'âya nazaran ifâ-yı muktezâsı zımnında masârnfât-ı umûmiyye idâresine tevdi' kılındı

Edhem fi 16 Mart sene 1314 (28 Mart 1898)

Şekil 27: Rumelihisar'ndaki Durmuş Dede Dergâhı'nın tamir ettirilmesi (EV.MKT, 2604/75).

Dâhiliye Nezâret-i Celilesi canib-i aliyesine

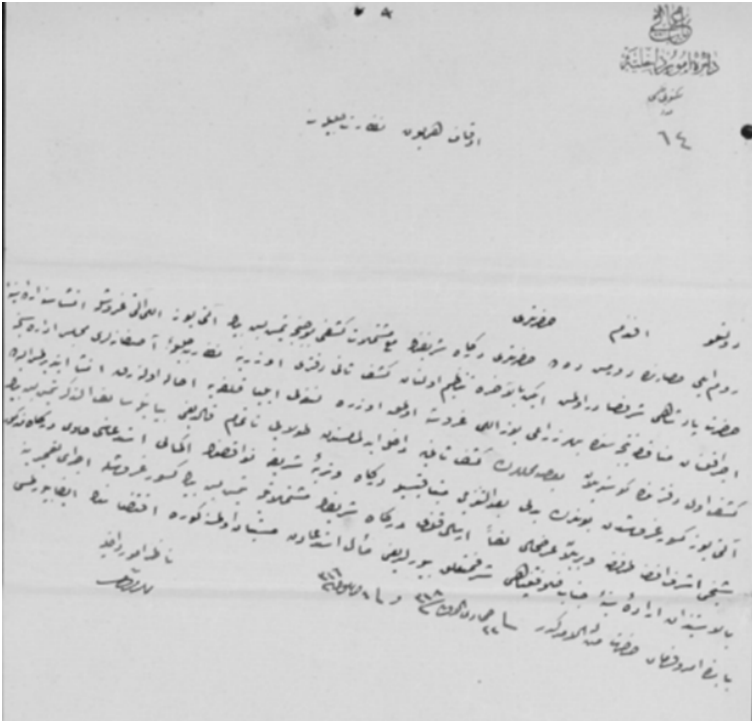
Devletlû efendim hazretleri

Rumelihisarı'nda leb-i deryâda medfün Durmuş Dede hazretlerinin dergâh-ı şerifinin ma'a müstemilât serî'an ve âcilen inşası emr ve ferman-ı hümayun hazret-i pâdişahî muktezâ-yı münifinden olmasına mebni mukaddemâ icrâ kılınan keşfi mücebince yetmiş beş bin altı yüz elli altı (75.656) guruşun sarf ettirilmesi hakkında dahî nezâret-i fehîmanelerinden vâki' olan istizan üzerine irâde-i seniyye-i hazret-i cihândârî şeref sünûh ve sūdûr buyurulmuşdur mu'ahharan dergâh-ı mezkûrun ta'mîr ve termîmi hakkında tekrâr yapılmış olan ikinci keşf defteri üzerine beher zirâ'ı yüz ellişer guruş olmak ve yapılan payandası üzerine Lenkale İlyâ Kalfa'ya meclis-i idare-i evkafda bi'l-münâkasa ihâle olunarak emr ve işaâta bedden ve mübaşeretle hitâm bulmuş ise de bu ikinci keşfe birinci keşf defterinde muharrer bulunan türbe-i şerifin döşeme tahtalarıyla sandukası ve etrafının barmaklıkları ve harem ve selamlıkda bulunan su hazineleri ve ta'âmhâne ve yapılmış olan ebniyenin

demir parmaklıkları ve bağçede bulunan sed duvarları dergâh-ı mezkûr derûnunda mevcûd bulunan hamamı ve bağçeye şadırvan ile ittisaline iki aded abdesthâne derç edilmemiş olduğundan dergâh-ı mezkûr için sarfi iktizâ eden yetmiş beş bin altı yüz küsur guruşdan münâkasa bedeli ba'de'tenzil bakıyye kalan mebalighden dergâh ve türbe-i şerifin nevakısının ikmâli zımnında iktizâ eden keşf defterinin tanzimiyle hemen emr ve inşâta mübaşeret ettirilmesiyile hâkim irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî ahkâm-ı celilenin muhafaza buyurulmasını arz ve istirhâm ederim olbâbda mer ve ferman hazret-i men lehü'l-emrindir

E'd-dâ'î Durmuş Dede şeyhi fi 26 Ağustos sene 316 (8 Eylül 1900)

Durmuş Dede Dergâh-ı Şerifi Şeyhi Eşref

Şekil 28: Rumelihisarı'ndaki Durmuş Dede Dergâhı'nın tamir ettirilmesi (EV.MKT, 2604/75).

Bâb-ı Âlî

Dâ'ire-i Umûr-ı Dâhiliyye

Mektûbî kalemî

Aded

64

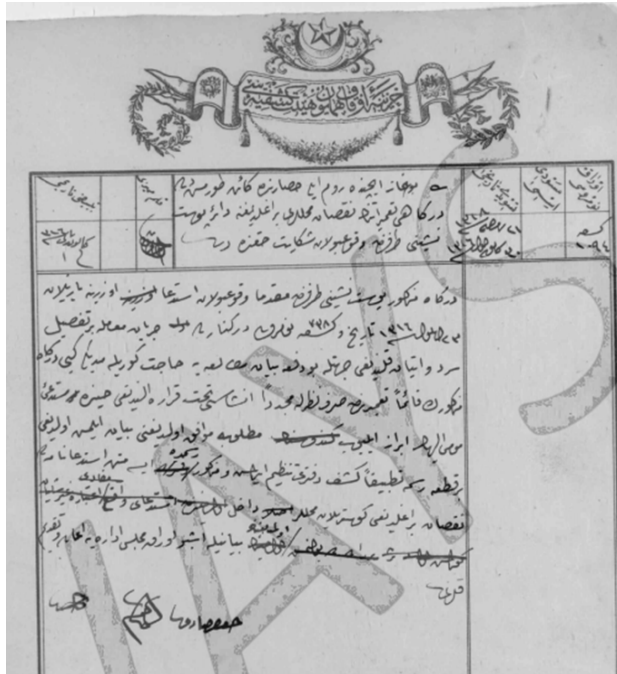
Evkâf-ı Hümayun Nezaret-i Celilesine

Devletlû efendim hazretleri

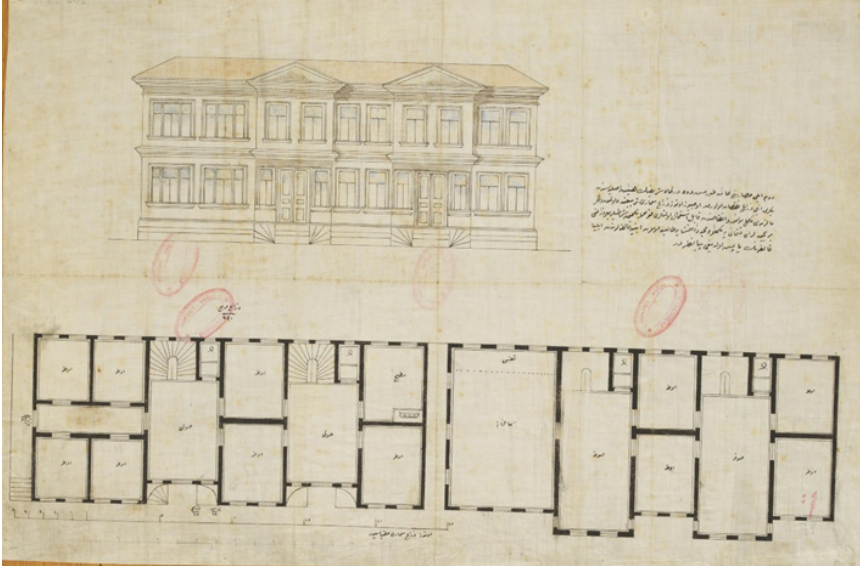
Rumelihisarı'nda Durmuş Dede hazretleri dergâh-ı şerifinin ma'a müstemilât keşfi mücebince yetmiş beş bin altı yüz elli altı (75.656) guruşla inşasına irâde-i seniyye-i hazret-i padişahî şerefsâdir olmuş iken bi'l-ahare tanzim olunan keşf-i sâni defteri üzerine nezâret-i celile-i âsafâneleri meclis idâresince icra kılınan münakaşa neticesinde beher zirâ'ı yüz elli guruş olmak üzere Lenkali İlya Kalfa'ya ihâle olunarak inşa ettirilmiş ise de keşf-i evvel defterinde gösterilen ba'zı mahallerin keşf-i sâniye dâhil edilmemesinden dolayı nâ-tamâm kaldığı beyanıyla sâlifü'z-zikr yetmiş beş bin altı yüz küsur guruşdan bunların bedeli ba'de't-tenzil münakabesiyle dergâh ve türbe-i şerife nevakısının ikmâli istid'âsını hâvî dergâh-ı mezkûr şeyhi Eşref Efendi tarafından verilen arzuhal leffen irsâl kılındı dergâh-ı şerifin müstemilâtı yetmiş beş bin küsur guruşla icrâ-yı ta'mirine bi'l-istizân irâde-i seniyye-i cenab-ı hilafetpenâhî şeref-müte'allık buyurulduğu me'al-i istid'âdan müstebân olmasına göre iktizasının ifâ buyurulması bâbında emr ve ferman hazret-i men lehü'l-emrindir fi 22 Cemaziye'l-evvel sene 318 ve fi 4 Eylül sene 316 (17 Eylül 1900)

Nâzır-ı umûr-ı dâhiliye

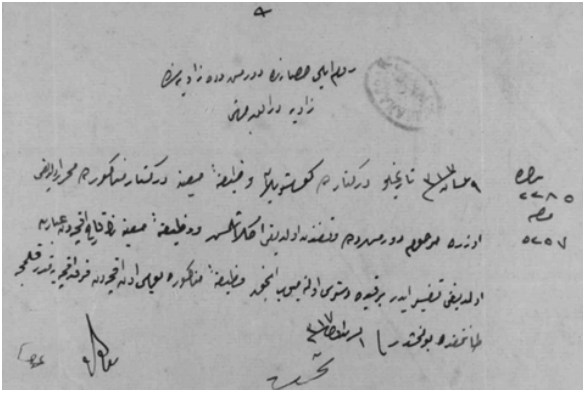
Mehmed Memduh

Şekil 29: Boğaziçi'nde Rumelihisarı'ndaki Durmuş Dede Dergâhı'nın tamiri yerine yeniden inşasına karar verildiği (BOA, EV.MH. TİK, 62/35).

Şekil 30: Boğaziçi'nde Rumelihisarı'ndaki Durmuş Dede Dergâhı'nın inşasının plan ve görünüşü (BOA, PLK.p., 603).

Şekil 31: Rumelihisarı'ndaki Durmuş Dede Zâviyesi'nin Zaviyedarlık Ciheti (BOA, EV.MKT.CHT, 503/17).

Rumelihisarı'nda Durmuş Dede Zâviyesinde zâviyedarlık ciheti

9 Nisan sene 317 (22 Nisan 1901) tarihli derkenârda gösterilen vazife-i mu'ayyene derkenâr-ı mezkûrda muharrer olduğu üzere merhum Durmuş Dede Vakfı'ndan olduğu anlaşılmiş ve vazife-i mu'ayyenenin kaç akçeden ibâret olduğu tefsir eder bir kayda desteri (?) olunamayub ancak vazife-i mezkûre yevmi on akçeden kırk akçeye kadar kaleme tanınmakda bulunmuşdur fi 1 Teşrin-i evvel sene 317 (14 Ekim 1901)

